

Samlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur

Årgång 143 2022

I distribution:

Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Niclas Johansson (uppsatser) och Karl Berglund (recensioner)

Biträdande redaktör: Marcus Axelsson

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2023 och för recensioner 1 september 2023. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–42–1

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2023

”Var tid kräver sin litteraturhistoria”

Litteraturteoretisk anpassning och självreflektion inom modern svensk litteraturhistorieskrivning

AV VIKING PETERSON

Inledning

För den som idag ämnar skriva ett översiktsverk i svensk litteraturhistoria är det närmast obligatoriskt att reflektera kring frågor av typen: ”vad hör till den svenska litteraturen?”, ”vad är litteraturhistoria?” eller ”vad är litteratur, historia och Sverige?”.¹ Den litteraturteoretiska debatt som växte fram under 1960- och 70-talet kring möjligheterna att framställa en nations sammanhängande litteraturhistoria och under vilka premisser som detta borde ske öppnade ett självreflekterande perspektiv på litteraturhistorieskrivningen. Insikter kring ett postmodernt slut för de stora berättelserna (Jean-François Lyotard) och historieskrivningens narrativa komponenter (Hayden White) har bidragit till att det idag knappast går att skriva en litteraturhistoria utan att tematisera frågor som rör perspektiv, objektivitet, narrativ samt förhållningssätt till föregångare inom litteraturhistorieskrivningens område.

Henrik Schück och Karl Warburg kunde börja *Illustrerad svensk litteraturhistoria* (1896–1897) helt utan inledande ord och E.N. Tigerstedt kunde i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* (1955–1958) nöja sig med att på en dryg sida beskriva projektet utan att närmare behandla ovannämnda frågor. För nästa generations litteraturhistorieskrivare var något sådant inte längre möjligt.

Inför utgivningen av Lars Lönnroths och Sven Delblancs *Den svenska litteraturen* (1987–1990) och Bernt Olssons och Ingemar Algulins *Litteraturens historia i Sverige* (1987) – mer än 30 år efter Tigerstedts *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* – konstaterar Louise Vinge i artikeln ”Finns svensk litteraturhistoria?” i *Svenska Dagbladet* att förväntningarna var höga. Hur skulle de nya översiktsverken hantera den kritik från litteraturvetenskapen som hävdade att litteraturhistoria inte ens var möjlig att skriva längre?²

Den här artikeln analyserar hur självreflektion kring litteraturhistorieskrivningens möjligheter kommer till uttryck i ett antal moderna översiktsverk som behandlar svenskspråkig litteraturhistoria – utgivna från slutet av 1980-talet fram till idag. Hur

problematiserar man den kritik av litteraturhistorieskrivningen som lyfts fram i litteraturteoretiska sammanhang? Hur reflekterar man kring den egna litteraturhistoriska framställningen? I ett första steg behandlas de tre senaste översiktsverken som gör anspråk på att framställa den svenska litteraturhistorien (eller litteraturens historia i Sverige) från "början" till våra dagar. Det rör sig om Lönnroth/Delblancs *Den svenska litteraturen*, Olsson/Algulins *Litteraturens historia i Sverige* samt Göran Häggs *Den svenska litteraturhistorien* (1996). Även om Olsson/Algulins respektive Lönnroth/Delblancs första utgåva gavs ut 1987 kan dessa verk fortfarande anses vara moderna standardverk i svensk litteraturhistoria i och med att de bland annat används i grundkurser i litteraturvetenskap på universiteten. I nästa steg skisserar jag hur utvecklingen av en teoretisk självreflektion har sett ut i den litteraturhistorieskrivning som behandlar svenskspråkig litteratur efter utgivningen av ovannämnda verk. Har de självreflekterande perspektiven intensifierats? Eftersom det inte har publicerats ett heltäckande översiktsverk i svensk litteraturhistoria sedan Göran Häggs verk från 1996 (undantaget reviderade upplagor av Olsson/Algulins verk från 1987) kommer denna utblick att fokusera på litteraturhistoriska översiktsverk skrivna ur andra perspektiv. Främst analyseras översiktsverk med ett nordiskt eller skandinaviskt fokus som Margareta Perssons och Rikard Schönströms *Nordens litteratur* från 2017 och Jürg Glausers *Skandinavische Literaturgeschichte* från 2006.

Den självreflekterande diskursen i ett litteraturhistoriskt översiktsverk är – som jag ser det – den tydligaste förbindelsen mellan litteraturhistorieskrivning och den akademiska disciplinen litteraturvetenskap. Självreflektion kan synliggöra förhållandet mellan litteraturvetenskaplig teoribildning och litteraturhistorieskrivningens praktik samt visa på hur översiktsverken utvecklats sedan den litteraturteoretiska debatten kring litteraturhistorieskrivning på allvar på tog fart internationellt under 1970-talet. Trots att det är mer än 30 år sedan första upplagan av de två standardverken Olsson/Algulin och Lönnroth/Delblanc gavs ut verkar en teoridebatt inom svensk litteraturvetenskap om hur en ny framställning av litteraturhistoria kan eller bör gestaltas ha avstannat. Det fåtal artiklar som behandlar modern svensk litteraturhistorieskrivning gör det mestadels på ett summariskt sätt och hinner inte med en grundligare analys än att skissera några viktiga tendenser.³ Betecknande för detta forskningsläge är Pär Hellströms artikel i *Sammlaren* 1990, i vilken han behandlar ett stort antal moderna litteraturhistoriska handböcker från samtliga nordiska länder förutom Sverige – med hänvisningen: "I en följande artikel skall situationen i Sverige mer översiktligt dryftas [...]"⁴ En sådan artikel har mig veterligen ännu inte publicerats, varken av Hellström eller någon annan litteraturforskare. Avsaknaden av en diskussion tyder på en ovilja från litteraturvetenskapens håll att besvara frågan som David Perkins ställer i sin inflytelserika bok om litteraturhistorieskrivning från 1992: *Is Literary History possible?*⁵

Perkins kommer fram till att frågan om ”litteraturhistoria är möjlig” delvis måste besvaras med ett nej. Litteraturhistoria måste läsas, men kan inte längre skrivas med ”intellectual conviction”.⁶ De svenska litteraturhistoriska översiktsverk som är föremål för den här undersökningen måste rimligtvis bestrida Perkins. Deras svar på hur en modern litteraturhistoria är möjlig att skriva leder oss slutligen in på en större problematik som litteraturvetenskapen står inför idag. Hur kan man fortsätta att ge en fördjupad litteraturhistorisk contextualisering inom en litteraturvetenskaplig grundutbildning som under de senaste decennierna utvecklat ett skärpt fokus på textanalys?

Litteraturhistorieskrivning och litteraturteori

Man kan i anslutning till historiografins tradition kalla denna undersökning för *meta-litteraturhistorisk*. I de självreflekterande delarna av ett litteraturhistoriskt översiktsverk går det ofta att urskilja litteratur- och vetenskapsteoretiska utgångspunkter. Den tyska litteraturteoretikern Uwe Japp menar att ”varje skriven litteraturhistoria implicerar en viss ideologi”, må det gälla val av metod, strategi eller koncept.⁷ Man kan enligt Japp även utgå ifrån att varje skriven litteraturhistoria medför en viss poetik.⁸ Det gäller således att identifiera den självreflekterande diskursen för att kunna analysera översiktsverkets ideologiska och poetologiska utgångspunkter. Även om litteraturhistorieskrivning idag inte kan anses vara en vital gren av den akademiska disciplinen är det en verksamhet med ett nära – om än ambivalent – förhållande till litteraturvetenskapen. Översiktsverk i litteraturhistoria skrivs i regel av litteraturforskare verksamma vid universiteten och grundar sig på litteraturvetenskaplig forskning men framställningen i sig är inte avsedd för forskning utan är en genre av introducerande, sammanfattande eller populärvetenskaplig karaktär.

Den självreflekterande diskursen i ett litteraturhistoriskt översiktsverk finner man tydligast i det som Gérard Genette kallar paratexter. Paratextens funktion är att styra läsningen och ge viktig information, som tolkningsförslag, till huvudtexten. Paratexter, eller kommentartexter som de även kallas, är med Genettes ord ”trösklar” (*seuils*) mellan läsaren och texten – på samma gång en del av verket och utanför texten.⁹ I en metalitteraturhistorisk undersökning handlar det främst om programförklarande texter som förord och efterskrifter, men även titlar, rubriker, underrubriker och textutor är av intresse för den självreflekterande diskursen. Genette undersöker i *Seuils* paratexternas funktion för skönlitterära texter men metoden kan även tillämpas i en undersökning av litteraturhistorieskrivning.¹⁰

Den paratextuella analysen är således undersökningens huvudsakliga fokus men den behöver kompletteras med viktiga aspekter ur huvudtexten. Det rör sig om passager

där berättarmönster eller en viss retorik ger uttryck för en teoretisk medvetenhet eller kan tolkas som ett poetologiskt val för att besvara den kritik som riktats mot tidigare litteraturhistorieskrivning.

Från nationell angelägenhet till postmodern paradox

En vanlig invändning mot översiktsverk eller handböcker i litteraturhistoria är bristen på ett tydligt teoretiskt och metodologiskt fundament. Grundproblemet inom litteraturhistorieskrivning ligger i att förena två komplexa begrepp, *litteratur* och *historia*. Förutom en definition av begreppen, eller en teori om både litteratur och historia, behöver man även en metod för själva framställningen av en litteraturhistoria. Det som Michel de Certeau beskriver som historiografins paradox gäller i lika stor utsträckning för litteraturhistorieskrivningen.

L'historiographie (c'est-à-dire "histoire" et "écriture") porte inscrit dans son nom propre le paradoxe – et quasi l'oxymoron – de la mise en relation de deux termes antinomiques: le réel et le discours. Elle a pour tâche de les articuler et, là où ce lien n'est pas pensable, de faire *comme si* elle les articulait.¹¹

Litteraturhistorieskrivning har anklagats för att vara en godtycklig blanddiskurs, ”till hälften litteratur, hälften historia, till hälften konst, hälften vetenskap, sammantaget en disciplin fylld av halvmesyrer och nödlösningar”.¹² Många olika deldiscipliner inom litteraturvetenskapen ska föras samman i en litteraturhistoria. Den ska innehålla författarbiografier, verkanalyser, genreteori, stilistik, metrik, receptions historia, litteratursociologi, tidigare forskning med mera och blir på så vis lätt – som René Wellek uttrycker det – en *Allerleiwissenschaft*.¹³

Søren Schou skriver i artikeln ”Litteraturhistorie og narration” att denna syntetiserande uppgift som litteraturhistorieskrivningen åtagit sig, i hegeliansk mening borde uppfattas som litteraturvetenskapens högsta form, som den största manifestationen av universitetsämnet. Men, konstaterar Schou – ”vor tid er ikke hegelsk”.¹⁴ För tidigare generationers litteraturforskare – i en tid som möjligen var mer ”hegeliansk” – ansågs en utgiven litteraturhistoria vara den filologiska höjdpunkten på en forskarbana och precis som dåtidens utgåvor av nationalförfattarnas samlade verk hade även översiktsverken en given plats i det borgerliga hemmet. I många europeiska länder etablerades senast runt förra sekelskiftet en tradition för litteraturhistorieskrivning och ambitiösa projekt inleddes för att skapa nationens litteraturhistoria – man talar ofta om en guldålder för litteraturhistorieskrivningen under denna tid.¹⁵

Litteraturhistorieskrivning är en disciplin som har gått från att ha varit en viktig del i skapandet av en nationell identitet, till att ha blivit en postmodern paradox i Cer-

teaus mening. Litteraturhistorieskrivningen har under sin långa utveckling haft relativt enkelt att anpassa sig och ta inspiration från olika paradigmatiske vetenskapsteoretiska åskådningar och filosofiska strömningar – från naturvetenskaplig positivism och romantiska föreställningar kring en nationallitteratur, via idé- och socialhistoriska perspektiv till postmodern teori och *New historicism*. Denna anpassningsförmåga har gjort att litteraturhistorieskrivningen fått kritik för att sakna en självständig tradition och för att i alltför hög grad hörsamma andra diskursers premisser.¹⁶

Litteraturhistorieskrivning har alltid varit föremål för diskussion och debatt. Men hade man fram till 1960-talet mestadels diskuterat olika metoder, urval och framställningar inom disciplinen, blev nu hela genrens existens ifrågasatt. Kritiken accentuerades från en nykritisk utgångspunkt. Wellek beskriver exempelvis situationen som litteraturhistoriens undergång:

We can hardly help agreeing that something has happened to literary historiography which can be described as decline and even as fall. Particularly in the interval between the two world wars widespread dissatisfaction with literary history was voiced in almost every country.¹⁷

Welleks desillusion grundar sig främst i de förklaringsmodeller som litteraturhistoriker använder i sina framställningar (utvecklingstanke, kausalitet, koherens och så vidare), vilka aldrig kan förklara varje enskilt litterärt verks storhet. Litteraturhistoria förblir enligt Wellek en sammanblandning av en mängd olika diskurser som följer sin egen logik utan att ge oss en djupare insikt kring konstverken i sig.¹⁸

Roland Barthes har inte bara ett strukturalistiskt utan även ett ideologikritiskt perspektiv när han angriper en viss typ av akademisk litteraturhistorieskrivning som han kallar för *lansonisme* efter Sorbonneprofessorn Gustave Lanson.¹⁹ Barthes kritik av litteraturhistorieskrivning som saknar inslag av självreflektion och medvetenhet kring sin ”ideologi” är början på det postmoderna tvivlet kring huruvida litteraturhistoria överhuvudtaget kan skrivas. Hade nykritiken och strukturalistiska företrädare som Wellek och Barthes börjat ge upp hoppet om en framtid för litteraturhistorieskrivningen fanns det andra som ansåg det möjligt att reformera genren. Hans Robert Jauss konstaterar i sin inflytelserika text *Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft* att den ensidiga fokuseringen på författarbiografier och på verkens tillkomst-historia måste kompletteras med receptionshistoriska perspektiv som för in läsarens och kritikerns roll i litteraturhistorien.²⁰

Svaren som skulle ta litteraturhistorieskrivningen ur denna kris blev att skriva litteraturhistoria från ett pluralistiskt socialhistoriskt perspektiv. I flera europeiska länder startas under 1970- och 80-talet ambitiösa bokprojekt med syfte att skapa en ny form av litteraturhistorieskrivning som tydligare för in litteraturen i en samhällelig

diskurs.²¹ I motsats till ett ensidigt fokus på författaren (som Jauss hade konstaterat) ville man utvidga perspektivet till att även omfatta empirisk forskning kring bokmarknaden, offentligheten, publicistik, litterära miljöer och institutioner, den litterära publiken, det vill säga, man ville få ett helhetsgrepp om litteraturens sociala och kommunikativa system. Ett utvidgat litteraturbegrepp och en allt intensivare debatt om kanonbildning och litterär värdering hade gjort föreställningen om en fastlagd nationallitteratur förlegad.²²

”Literary history as social history” blev under 1970- och 80-talet ett populärt uttryck för den nya inriktningen men den skulle – som Siegfried Schmidt har påpekat – skymma sikten för litteraturhistorieskrivningens filosofiska och kunskapsteoretiska problem.²³ Socialvetenskapliga förklaringsmodeller (i synnerhet de neomarxistiska modellerna) förlorade inom litteraturvetenskapen sin aktualitet till förmån för poststrukturalistiska teorier och senare även för *New historicism*. Man talade tidigt inom tysk litteraturvetenskap om den socialhistoriska inriktningen som ett misslyckat projekt som inte förmådde att binda samman litteraturhistoriens egenart med socialvetenskapliga metoder. Återigen hade litteraturhistorieskrivningen med allt för mycket vikt stöttat sig mot en för tiden paradigmatisks diskurs och litteraturens autonomi och immanenta system hade inte beaktats tillräckligt enligt kritikerna.²⁴

Litteraturhistorieskrivning efter helhetens förlust

Självreflektion inom litteraturhistorieskrivning är något som under 1980-talet efterfrågas från flera håll. Uwe Japp menar exempelvis att litteraturhistorieskrivningen måste innehålla en ökad självmedvetenhet och en självreflektion kring sin historiska funktion för att kunna behålla sin relevans.²⁵ Den blick som litteraturhistorieskrivningen nu riktar mot sig själv (*själv-reflektion*) är starkt sammankopplad med de poststrukturalistiska strömningar som nämndes i inledningen: Whites metahistoriska studier å ena sidan – Lyotards förkunnande om de stora berättelsernas slut å andra sidan.²⁶

Whites bidrag till litteraturhistorieskrivningen handlar främst om synliggörandet av de förbindelser som finns mellan historieskrivning och litteratur vad gäller form och struktur. På så sätt blir det tydligt att även litteraturhistorieskrivning följer en viss berättarstruktur (*emplotment*) och använder sig av olika litterära figurer, vilket ofrånkomligt leder till en selektering av fakta och anläggande av ett visst perspektiv för framställningen. Litteraturhistorieskrivningens ”konstruktionskaraktär” blir därmed blottlagd.²⁷

Lyotard tolkar å sin sida ”det postmoderna tillståndet” som slutet för modernitetens stora ideologiska berättelser (*grands récits* eller *métarécits*). Litteraturhistorieskrivningen misstänktes snart för att vara en form av metaberättelse och därmed utveckla-

des, som Hans Ulrich Gumbrecht konstaterar, ”a true phobia regarding history and any discursive form that could be called ’narrative’” bland litteraturforskare med intresse för poststrukturalistiska teorier och dekonstruktion.²⁸ De tendenser som man efter Lyotard och dekonstruktionen (Derrida, De Man med flera) kan se inom litteraturhistorieskrivningen är en stark skepsis inför ”det narrativa”. Den litteraturhistorieskrivning som Perkins kallar postmodernistisk är en form av anti-narrativistisk (eller ”encyklopedisk”) framställning som undviker försök till syntes, koherens, kontinuitet eller kausalitet – det vill säga de narrativa komponenter som Wellek hade ifrågasatt och som bygger ihop litteraturhistorien till en (meta)berättelse.²⁹ Den postmodernistiska litteraturhistorien blir följaktligen partiell i form av separata essäer eller mer stramt hållen i en encyklopedisk form.

Det är i denna osäkra tid inom litteraturhistorieskrivningen som Lönnroth/Delblanc samt Algulin/Olsson påbörjar sina översiktsverk i svensk litteraturhistoria. De positivistiska anspråken på totalitet och objektivitet hade slutgiltigt tappat sin trovärdighet. De beskrivna litteraturteoretiska strömningarna kring litteraturhistorieskrivningens möjligheter kan ses som en referensram för hur självreflektion och metodologiska överläggningar kommer till uttryck i de översiktsverk som behandlas här.

Litteraturteoretisk självreflektion inom svensk litteraturhistorieskrivning

1987 är ett historiskt årtal inom svensk litteraturhistorieskrivning. Sveriges två största förlag, Bonniers och Norstedts, väljer att samma år ge ut varsitt översiktsverk i svensk litteraturhistoria – drygt 30 år efter Tigerstedts *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* (1955–58).³⁰ Louise Vinge skriver bland annat i *Svenska Dagbladet*: ”Litteraturhistorieskrivningens problem, både de teoretiska och praktiska, berör alltså många av landets litteraturvetare i dessa dagar.”³¹ I och med utgivningen av Lönnroth/Delblancs sex volymer (plus en separat bibliografi) av *Den svenska litteraturen* (1987–1990) och Olsson/Algulins enbandsverk *Litteraturens historia i Sverige* (1987) hade förhoppningarna stigit bland landets litteraturforskare om en pånyttfödelse av svensk litteraturhistorieskrivning trots den rådande ”problematiseringen av litteraturhistorien i den nya teorimedvetenhetens namn”.³²

Anders Cullhed skriver följande om Lönnroth/Delblancs andra volym: ”Lusten att berätta är också gemensam för författarna till den här litteraturhistorien, en genre som glädjande nog upplever en renässans för närvarande.”³³ Thure Stenström konstaterar redan i en recension av första delen att: “[...] ett historiskt medvetande är på väg att återta terrängen, litteraturhistorien börjar återigen komma till heders” och i en recen-

sion av Olsson/Algulin skriver Stenström även: ”Börjar litteraturhistorien gå mot en ny guldålder i vårt land? Ty att litteraturhistorien är på väg att återta platsen i vårt allmänna medvetande, går knappast att ta miste på.”³⁴

Det är inte i första hand de nya socialhistoriska eller litteratursociologiska perspektiven, eller ett vidgat litteraturbegrepp där även ”’låga’ eller ’triviala’ texter är värda vår uppmärksamhet”, som gör att Lönnroth/Delblancs verk uppfattas som en renässans för litteraturhistorieskrivningen, utan snarare berättarglädjen i verket.³⁵ Verket togs trots de nya perspektiven emot som en relativt traditionell framställning av litteraturhistorien.³⁶ Lusten att berätta och levandegörandet av litteraturhistorien är det som blir Lönnroth/Delblancs stora försök att navigera ut ur litteraturhistorieskrivningens kris.

Att levandegöra litteraturhistoria – litteraturhistorieskrivning som pastisch

I förordet till *Den svenska litteraturen*, som har rubriken ”Vad är litteraturhistoria?”, konstaterar Lönnroth/Delblanc apropå den stora antologin *Sveriges Nationallitteratur* (1907–1912) att ”redan titeln på detta verk innebar ett program” (DSL 9). En tydlig programförklaring finner man även i titeln *Den svenska litteraturen*. Här undviker man medvetet ordet ”litteraturhistoria” eftersom det skulle föra tankarna till en ideologisk laddad berättelse i nationallitteraturens spår – en misstänkt metaberättelse i Lyotards mening. Titeln är ett sätt att ta sig bort från uppfattningen kring en fastställd nationallitteratur och röra sig mot ett litteraturbegrepp som har ett bredare perspektiv på svensk litteraturhistoria. Man vill således visa att litteraturhistorien även innefattar genrer och författare som den äldre litteraturhistorieskrivningen länge uteslutit, men som tack vare till exempel litteratursociologiska perspektiv fått större uppmärksamhet.³⁷

Med titelvalet vill man även komma bort från bilden av litteraturhistoria som enbart av historiskt intresse. Lönnroth/Delblanc förklarar i förordet att de söker ”den dikt som talar till vår egen tid” samt vill lyfta fram ”de ännu levande texterna” (DSL 14). Titeln utgör alltså en viktig del av Lönnroth/Delblancs program – ett sätt att visa att litteraturhistorien är en vital del av samtiden. I det sista avsnittet av förordet, som man märkligt nog valt att ta bort inför 1999 års utgåva, skriver Lönnroth/Delblanc: ”Kanske är det just detta som är det mångomtalade ’kulturarvet’. Inte ett pompöst och förfallet nationalmonument utan ett med kärlek och omsorg förvaltad kapital av texter, ur vilka nya tolkningar och ny litteratur kan växa.”³⁸ Litteraturhistorieskrivning bör enligt Lönnroth/Delblanc närma sig litteraturen på dess egna villkor – med hjälp av berättarlust och pastischartade framställningar. Lönnroth/Delblancs anpassningsförsök

i en tid som blivit skeptisk till de stora berättelserna är att försöka göra litteraturhistoria till levande litteratur.

Litteraturhistorieskrivningens beroende av berättandets kraft uppmärksammades tidigt av disciplinens företrädare. Även hos en positivistisk litteraturhistoriker som Henrik Schück finns tanken att litteraturhistorieskrivning i mångt och mycket är, som han själv beskriver det, ”dikt” – det vill säga, en komponerad historia, eller en konstruktion, som ger ”uttryck för historikerns egen världsåskådning och temperament, för hans egendomliga sätt att uppfatta och kombinera vissa fakta som av andra kunna uppfattas och kombineras på ett annat sätt”.³⁹ Likheten mellan Schücks förståelse av ett litteraturhistoriskt narrativ och Whites idéer kring *emplotment* och *narration* är möjligen förvånande – men som Per Erik Ljung har påpekat, fanns en medvetenheten kring litteraturhistorieskrivningens ”skapande moment” redan från början.⁴⁰

Tigerstedt – som anser sig handla i Schücks anda – överger dock tanken att ”litteraturhistorien bör vara uttryck för en enda tankegång”. I förordet till *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* skriver han: ”Den uppgift som Henrik Schück ensam löste måste i denna stund fördelas på många händer. Om den nya litteraturhistorien därigenom förlorar i enhetlighet och personlig prägel, kan den, hoppas vi, vinna i grundlighet och mångsidighet.”⁴¹ För Tigerstedt var det viktigare med en heltäckande framställning av den svenska litteraturen än att berätta en sammanhängande historia. Verket var tänkt att bli en aktualiserad sammanställning av betydande forskning inom svensk litteraturhistoria samt ”utgångspunkten för vidare forskningar”.⁴²

För Lönnroth/Delblanc är utgångspunkten en annan. Tigerstedts föreställning om det litteraturhistoriska översiktsverket som en syntes av all tidigare litteraturhistorisk forskning är borta – delvis till följd av ett vidgat litteraturbegrepp, men även på grund av litteraturvetenskapens utveckling till ett forskningsfält oöverskådligt inom ramen för ett översiktsverk. Även Schücks föreställning om att en litteraturhistoria bör ha ett sammanhängande narrativ och inte vara ett ”lappverk av flera” hade man förkastat.⁴³ Man eftersträvar inte längre ”någon ideologisk enhetlighet i framställningen” – i stället gör man ”dygd av den pluralistiska brokigheten” (DSL 13). Inte bara hos forskare med intresse för postmodernism och dekonstruktion, utan även hos mer traditionella litteraturvetare som Lönnroth och Delblanc fanns således en skepsis kring narrativets pålitlighet vad gäller möjligheten att förmedla litteraturhistorisk kunskap.

Med skribenternas olika perspektiv – det som Lönnroth/Delblanc kallar ”den pluralistiska brokigheten” – är narrativet uppluckrat. Men narrativet blir inte enbart försvagat till följd av skribenternas mångfaldiga perspektiv och metodpluralism utan även med hjälp av verkets rika bildmaterial, bildtexter och anekdoter som avleder läsningen – bort från huvudtexten. Det hör inte till ovanligheten att bildtexterna och notiserna tar upp mer plats än huvudtexten på ett uppslag. Detta brokiga intryck är medvetet

hos Lönnroth/Delblanc, för att ”låta olika forskarterperament komma till uttryck på samma uppslag” och på så sätt ge framställningen en flerstämmighet som motsätter sig en auktoritär berättarröst lik Schücks (DSL 14).

Claes-Göran Holmberg hävdar att Lönnroth/Delblanc med sitt pluralistiska perspektiv är ”inne på det postmoderna, fragmentariserade spåret”.⁴⁴ Även om det finns en del likheter mellan Lönnroths/Delblancs verk och postmodernistisk litteraturhistorieskrivning är det enligt mig för starkt att kalla den postmodern – verket togs i dagskritiken snarare emot som en traditionell litteraturhistoria.⁴⁵ Enligt Perkins definition av postmodernistisk litteraturhistorieskrivning är ett sådant verk uppbyggt av separata essäer som undviker ”consecutiveness and coherence”, men – måste man säga – på ett mycket mer radikalt sätt än hos Lönnroth/Delblanc.⁴⁶ I en explicit postmodernistisk litteraturhistoria som *A New History of French Literature* (1989) finns inte en enda artikel som är begränsad till en enskild författares liv och verk – hos Lönnroth/Delblanc är den typen av framställning mer regel än undantag – med rubriker som ”Tårarnas poet: Lidner” eller ”Mannaår och mognad: Heidenstam”. Snarare följer Lönnroth/Delblancs en liknande ambition som de socialhistoriskt inriktade översiktsverken – med sin metodpluralism och försök till en övergripande förståelse av det litterära systemet i en samhällelig kontext:

För vår tids forskargeneration hägrar åter drömmen att se litteraturhistorien som en helhet, men den gemensamma linje som möjligen kan skönjas i vårt verk är inte resultat av ett enskilt författarterperament utan ett lagarbete, som utgår från de senaste decenniernas litteraturteoretiska diskussioner och förhållandet mellan text och samhällsutveckling. (DSL 12).

Med den pluralistiska brokigheten går således mycket av det narrativa förlorat till förmån för det essäistiska – en kritik som även riktades mot explicit socialhistoriska framställningar.⁴⁷ Lönnroth/Delblanc övergav tanken kring en narrativ litteraturhistoria men man behöll lusten att berätta. Den berättarglädje som i synnerhet Sven Delblanc visar prov på blir ett sätt att ersätta det förlorade narrativet. Lönnroth/Delblanc ansåg att litteraturhistorien inte längre kunde vara en singular berättelse. För att ändå lyckas med sitt anspråk att levandegöra litteraturhistorien måste berättandet fortsatt bejakas. Litteraturhistorieskrivningen får därmed behålla en litterär karaktär även om den stora berättelsens narrativ försvunnit.

Det litterära språkbruket hos Lönnroth/Delblanc finner man tydligast i rubriksättningen, i textrutorna med notiser, tillägg eller anekdoter (ofta signerade Sven Delblanc eller Lars Lönnroth) samt i huvudtexter med Sven Delblanc som skribent. Rubriksättningen lägger sig ofta nära den litterära strömning eller författare som den behandlar. Carl Fehrman kallar denna typ av språkbruk i en litteraturvetenskaplig text för ”sti-

laträktion".⁴⁸ Kapitel som rör romantiken får exempelvis rubriker som "Morgonrodnadens stridsmän", "Brages harpa", "Känslans och tankens revoltörer" eller "Romantiska fantaster" och avsnitten får underrubriker som "Anföraren Atterbom", "Uppror i Valhall" eller allusioner som "Det dunkelt sagda" (Tegnér). Stridsmän, anförare, uppror och revoltörer är epitet som passar bra in i romantikens självbild som en omvälvande kraft inom litteraturen och Lönnroth/Delblanc levandegör således denna bild när man försöker tangera romantikens språkbruk. Rubrikerna för den gustavianska litteraturen innehåller ord som "parnass" och "bacchanaliska musan" och upplysningens symboliska "ljus" används vid flera tillfällen ("Ljuset når Sverige", "Järnårens ljus"). Även arkaismer används flitigt, till exempel om akademiska författare som blir "Siare och skalder" eller "Den vittre greve Snoilsky".

Huvudtexten i Lönnroth/Delblancs verk har varierande stil beroende på skribent och inriktning, där idé- och lärdomshistoriska perspektiv blandas med mer textorienterade eller litteratursociologiska infallsvinklar. Endast Delblancs kapitel övergår ibland till ett litterärt språkbruk, som närmast kan beskrivas som pastischartat. I kapitlet "Gustav III:s parnass" blandas en litteraturvetenskaplig prosa med uttryck som försöker skapa en sorts gustaviansk stämning. Uttryck som "i en honnett ambition", "behagliga baroner och älskvärda grevinnor, fluenta i franska", eller "luggslitna litteratörer" är exempel på hur Delblanc försöker ge texten litterärt liv. Med de för perioden typiska franska låneord ("honnett", "difficile") och kreativa nybildningar ("fluenta i franska"), men även med direkt olämpliga uttryck som "en debil och dräglände pederast" (om tv-seriers påstådda niddbild av Gustav III) skapar Delblanc en pseudo-gustaviansk språkdräkt.

Delblanc hade, som Holmberg beskriver det, "en fri roll i författarlaget" och kunde således sättas in i passager där man ansåg att framställningen behövde få sig en litterär injektion.⁴⁹ I notiserna intensifierar Delblanc litterariteten och bryter därmed upp den litteraturvetenskapliga prosan i andra skribenters huvudtexter. De anekdotiska texterna har spetsfundiga rubriker som: "Skåder glaset på borden", "Demonen vid Rosensteins taffel", "Måsen Elofs beskrivare", litterära anspelningar som: "Ensam i bräcklig farkost", "Går det verkligen an?" och "Köttets lust och själens obotliga ensamhet" eller uppseendeväckande rubriker som: "Slog Bellman sin fru?", "Hur den bacchanaliska musan misshandlas" och "Var Geijer marxist?".

Notiserna ger framför allt Delblanc (men även Lönnroth) ett litterärt och anekdotiskt svängrum där uppgiften blir att omvandla litteraturhistoria till litteratur. Anekdoterna och de biografiska detaljerna som inte längre anses höra hemma i modern litteraturhistorieskrivning, finner alltså sin plats i notiserna. Här skildras hur Erik Johan Stagnelius betedde sig på en bjudning hos Nils von Rosenstein: "Han satt därvid med näsan i glaset, föraktfullt och tyst, tills några senila kätterier i vittra frågor fick honom

att brusa upp och gräla på sin värd.” (DSL 503) Även hans utseende kommenteras: ”Han hade trutande mun med tunna läppar mellan rödbrusiga kinder, sadelnäsa, en marsmänniskas bukiga panna och halmgult hår, som glesnade över hjässan.” (DSL 503)

I förordet medger Lönnroth/Delblanc något motvilligt: ”Det snävt biografiska är [...] inte längre så viktigt som förr, vilket möjligen kan kännas som en förlust: skvaller om stora kvinnor och män är obestridligen rolig läsning.” (DSL 12) För att ändå kunna ha med en del biografiska anekdoter i framställningen, en aspekt av litteraturhistorien som man uppenbarligen inte helt vill gå miste om, blir de anekdotiska notiserna en lösning. I dessa blir man bland annat informerad om Leonard Fredrik Rääfs matvanor (”rågmjölgröt och enbärdricka”, DSL 534), hur Anna Maria Lenngrens man var (”den buttre träbocken”, DSL 398) samt hur Erik Gustaf Geijer vid en föreläsning i Uppsala ”eldades upp vid anblicken av en skön och exotisk 40-årig världsdam [tyska författaren Amalia von Helvig]” (DSL 542).

I notiserna blir det tydligt att man väljer att gå från en litteraturhistorisk framställning till ett litterärt berättande. Att måla upp en bild av Geijer som ”eldades upp” när han fick syn på Amalia von Helvig och att hon ”följde hans tal med den mest smickrande uppmärksamhet” kan varken räknas som historiska eller litteraturhistoriska fakta (DSL 542). Notiserna blir till fiktiva ögonblicksbilder ur litteraturhistorien och har en pedagogisk funktion. Den litterära anekdoten ska levandegöra viktiga aspekter i litteraturhistorien. I Geijers fall handlar det om att lyfta fram den kulturförmedling mellan Sverige och Tyskland som påbörjades i och med Amalia von Helvigs närvaro i Uppsala. I Stagnelius fall för att visa på den splittring som blev alltmer påtaglig mellan en äldre och yngre generation, mellan upplysningen och romantiken. Detta är Lönnroth/Delblancs förståelse av hur litteraturhistorisk kunskap kan förmedlas. När det traditionella, enhetliga narrativet för litteraturhistorieskrivning hade blivit omodernt, för att inte säga omöjligt – blev det anekdotiska och litterära berättandet tillsammans med det pluralistiska konceptet Lönnroth/Delblancs försök att ta sig ur litteraturhistorieskrivningens kris.

Litteraturhistorieskrivning som encyklopedisk beskrivningskonst

Det andra översiktsverket i svensk litteraturhistoria som gavs ut 1987 var Bernt Olssons och Ingemar Algulins *Litteraturens historia i Sverige* i ett band; ett verk som med tre reviderade och utökade upplagor (1991, 1995 och 2009) har blivit till ett standardverk i litteraturvetenskapliga grundkurser. I föregående kapitel noterades att litteraturforskare i Sverige hoppades på ett uppsving för både svensk litteraturhistoria och för debatten kring litteraturhistorieskrivningens teori och praktik. Möjligen blev man besviken när Olsson/Algulin i förordet valde att sammanfatta sina reflektioner kring

det nya verket på en knapp sida. Till skillnad från Lönnroth/Delblancs förord ”Vad är litteraturhistoria?” kommer man här inte till någon djupare diskussion kring litteraturhistorieskrivningens problematik ”i den nya teorimedvetenhetens namn”.⁵⁰ I förordet hinner dock två intressanta självreflekterande perspektiv träda fram. Den första aspekten rör en textorienterad och receptionsetetisk uppfattning om litteraturhistorieskrivning som Olsson/Algulin anser sig utgå ifrån.

Var tid kräver sin litteraturhistoria. Förr handlade litteraturhistorien främst om författarna, deras liv och verk. Under de senaste decennierna har textbegreppet kommit att uppmärksammas alltmer i litteratursynen. Litteraturhistorien har kommit att betraktas som historien om texter som står i relation till varandra. Samtidigt har man framhållit att texten inte är något entydigt utan att varje tid läser den på sitt sätt.⁵¹

Här ser man, för det första, att Jaus receptionsetetiska idéer har anammats – litteraturhistorieskrivning handlar minst lika mycket om litterära texters verkningshistoria som om deras tillkomsthistoria. Fokus förskjuts från producenten av litteratur (författaren) till recipienten (historiska och samtida läsare) i den litterära kommunikationen. Vidare har man övergett en framställning av litteraturhistorien som kretsar kring ”författarna, deras liv och verk” till förmån för en textimmanent eller intertextuell syn på litteraturhistorisk utveckling. Litterära texter förhåller sig i första hand till andra texter och det är relationerna dem emellan samt förändringarna i det litterära systemet som man vill beskriva.

Den andra aspekten av självreflektion i förordet handlar om socialhistoriska eller literatursociologiska perspektiv på litteraturhistorieskrivning. Man förhåller sig något tvivlande till att låta dessa perspektiv ta plats i en litteraturhistorisk framställning: ”Att de litterära texterna står i nära förhållande till det samhälle och den kulturgemenskap där de kommit till är en annan insikt som fördjupats och blivit allmänt erkänd, även om ingen enighet råder om hur relationen litteratur-samhälle skall förstås.” (LHS 9) Skillnaden i synen på relationen litteratur-samhälle gentemot Lönnroth/Delblanc är påfallande. Där heter det:

Det synsätt som dominerar vårt verk reducerar många författare till länkar i traditions-kedjor och textleverantörer i kulturmiljöer. Litteraturhistoria är för oss nämligen till stor del historien om den litterära *institutionen*, dess traditioner och smaknormer, dess metoder att göra sig gällande i offentligheten (DSL 9).

Olsson/Algulin förnekar inte att litteratur påverkas av sin samhälleliga omgivning, men vill i sin litteraturhistoriska framställning inte använda literatursociologiska eller socialhistoriska perspektiv som förklaringsmodell för litteraturhistoria, där man, som hos Lönnroth/Delblanc, ser ”kulturmiljöer som ’beställare’ av text” och författare som

”levererar det beställda” (DSL 10). I stället ämnar man i görligaste mån förklara litteratur och litteraturhistorisk förändring inom litteraturens egen ram: ”Texterna står i centrum [...]. Genrer och litterära och kulturella strömningar har fått bestämma dispositionen av stoffet.” (LHS 9)

Hur ser det då ut hos Olsson/Algulin – klarar de av att fullfölja sina textteoretiska och receptionsetetiska ambitioner? *Litteraturens historia i Sverige* har – även om det inte framkommer explicit av förordet – valt att undvika många av de formuleringar som kan uppfattas som personliga värderingar. Fehrman menar i en recension i *Sammlaren* att det saknas estetiska omdömen och litterära domar som hos Tigerstedt, eller litterära utsvävningar som hos Lönnroth/Delblanc.⁵² Olsson/Algulin vill med hjälp av en saklig och objektiv ton röra sig bort från den mästrande, auktoritära berättarrösten som man hittar hos Tigerstedt eller i Schücks beryktade, så kallade slutkaraktistiker. De korta omdömen som man emellanåt ändå faller innehåller ofta någon form av modifikation. August Strindbergs *Hemsöborna* är ”hans kanske bästa roman” (LHS 322) och Hedvig Charlotta Nordenflychts sista lyriska produktion är hennes ”kanske främsta” (LHS 125). Olsson/Algulin använder sig av en encyklopedisk beskrivningskonst som ger översiktsverket ett objektivt intryck utan att uppfattas som normativt.

Perkins menar att det som skiljer litteraturhistorieskrivning från annan historieskrivning är att en litteraturhistoria även bedriver någon form av estetiskt bedömande. Litteraturhistorieskrivning har inte bara till uppgift att rekonstruera historiska miljöer och beskriva litterära verk och epoker, utan även belysa litterära verks kvaliteter och lära oss att uppskatta olika sorters litteratur.⁵³ Schmidt skriver utifrån sitt konstruktivistiska perspektiv att problematiken kring den typ av litteraturhistorieskrivning som vill åstadkomma en objektiv framställning, är att ”every literary history is selective. Every selection is normative”.⁵⁴ Att inom litteraturhistorieskrivning eftersträva för mycket objektivitet är för Perkins och Schmidt dömt att misslyckas eftersom en litteraturhistoria alltid skrivs ur ett visst perspektiv och målet med verket förblir tudelat – å ena sidan att ge en ”plausible explanation of the past” och å andra sidan att ”subserve the appreciation of literature”.⁵⁵ Man kan även formulera det som Benjamin Gittel gör – att litteraturhistorieskrivning bör vara mer än en beskrivning, men mindre än en fullvärdig förklaring.⁵⁶

Olsson/Algulin uppehåller sig länge vid beskrivandets form men kortare vid förklaringarna (eller tolkningarna). Man har exempelvis ett fokus på att återge verkens innehåll och man citerar gärna långa och många passager ur dikter eller romaner. Kapitlet ”Förromantikens förkämpar” innehåller exempelvis sexton längre utdrag från dikter på knappt sju sidor. Ur denna aspekt uppfyller man verkets intention, nämligen att sätta texterna i centrum för framställningen. En ”slutkaraktistiker” av epoker och författarskapen saknas – ofta ges i stället korta receptionshistoriska kommentarer. Om Esaias

Tegnér heter det till exempel: ”Som litterärt nationalmonument har hans verk fått genomgå många generationers kritiska eklut” (LHS 201) och om P.D.A. Atterbom: ”Först under 1900-talet, [...] har hans poesi på nytt väckt ett starkare intresse [...]” (LHS 210)

Olsson/Algulin problematiserar även äldre litteraturhistorieskrivnings biografiska tolkningar och psykologism: ”Av tradition brukar den [Tegnér’s ”Mjältsjukan”] förknippas med den personliga kris han skulle ha genomgått och förebåda hans mentala erosion på äldre dar.” (LHS 201) Det receptionshistoriska perspektivet har således en framträdande position, vilket å ena sidan skänker en självreflekterande karaktär till Olsson/Algulins litteraturhistorieskrivning – det synliggör olika tolkningstraditioner och visar att litteraturhistorieskrivning är en hermeneutisk process med ett ständigt omvärderande av litterära texter och författarskap. Å andra sidan är det ett försök till ett mer objektivt berättande, där man undviker att explicit ge uttryck åt egna värderingar genom att först beskriva de litterära texternas innehåll för att sedan kommentera hur den litteraturhistoriska receptionen har sett ut.

Framför allt i rubriksättningen är det tydligt att Olsson/Algulin eftersträvar en stram saklighet. Oftast består rubriken bara av ett ord, där endast epoken (”Upplysning”) eller författaren (”Kellgren”) presenteras. Har man författarnamn med i rubriksättningen får de inga epitet som hos Lönnroth/Delblanc. Treskow har i sin undersökning av rubriker i fransk litteraturhistorieskrivning visat att en rubriksättning med ospecificerade substantiv eller egennamn utan attribut signalerar en traditionsbevarande, ”neutral” hållning till litteraturhistorien medan rubriker innehållande metaforer, pluralbildningar eller halvsatser i infinitiv är ett försök till nyorientering och subjektivitet, bort från ”de diktatoriska substantiven”.⁵⁷

Den strama rubriksättningen indikerar även att Olsson/Algulin distanserar sig från idén kring en narrativ litteraturhistorieskrivning. Rubriker med endast ett författarnamn eller en epok förstärker intrycket av en encyklopedisk eller annalistisk framställning. Man vill undvika att hamna i det som Matthias Buschmeier beskriver som ”teleologi-fällan”, vilket beskrivs som den narrativa litteraturhistorieskrivningens svaga punkt och som innebär att man i en litteraturhistorisk berättelse av kontinuitet och utveckling alltid kommer behöva undertrycka aspekter som inte passar in i eller motsätter sig narrativet.⁵⁸ Perkins menar att det framför allt är postmodernistisk litteraturhistorieskrivning som är benägen att vara mindre narrativ och därför bli mindre syntetiserande.⁵⁹ I Olsson/Algulins fall är det tydligt att även en mer traditionell litteraturhistorieskrivning kan gå över att bli närmast encyklopedisk när man slutar att använda sig av narrativa framställningsformer – när beskrivandet inte får bindas samman med förklarandets nivå.

När litteraturhistorieskrivningen väl har utformat en viss ordning av epoker och in-

delning av författarskap, har det visat sig vara mycket svårt att ändra på den dispositionen för nästkommande framställning.⁶⁰ Med en mer lekfull rubriksättning innehållande metaforer, pluralbildningar (till exempel ”renässanser” i stället för bestämda singularformen ”Renässansen”) eller infinitivsatser, utmanar man litteraturhistoriens schematiska disposition – med en singular epokbenämning och attributlösa författarnamn befäster man oundvikligen tidigare litteraturhistorieskrivnings ordning. Upplysningen efterträds av romantiken, romantiken av liberalismen och realismen, som i sin tur banar vägen för Det moderna genombrottet. Efter Kellgren, Lenngren och Leopold kommer Thorild, Lidner och Franzén – som bereder plats åt Tegnér, Geijer och Atterbom och därefter Stagnelius och Almqvist. Olsson/Algulins avskalade rubriker blir en encyklopedisk uppradning av epoker och författare som under åberopande av saklighet och objektivitet förtiger de premisser som ligger till grund för litteraturhistorieskrivarnas ställningstaganden och selektion. De flesta litteraturhistoriska översiktsverk följer visserligen mer eller mindre samma slags schema – en ordning som onekligen är svårubbad – men en rikare rubriksättning blottlägger litteraturhistoriens konstruktionskaraktär medan en stram rubriksättning befäster föreställningen om litteraturhistoriens successionsordning.

Litteraturhistorieskrivning är i hög grad hänvisad till narrativa former i frågan om att länka samman litterära texter. Litteraturhistorikern försöker bringa ordning i myllret av olika texter genom att påvisa övertygande förbindelselänkar mellan verken och de litterära strömningarna. Exempelvis genom att visa på likheter mellan texter (addition), eller kontrasterar med hjälp av ett protagonist–antagonist-schema, att använda sig av retoriska figurer (klimax, hyperboler med mera), att visa på kontinuiteter, finaliteter, skapa peripetier i historien, skifta i olika berättarlägen (sceniska framställningar, överblick, kommentarer med mera).⁶¹ Greenblatts påstående om att ”the history of literature cannot do without conjuring” blir påfallande i en textcentrerad litteraturhistorieskrivning. Det narrativa hjälper till att skapa, eller ”trolla fram” en sammanhängande litteraturhistoria.⁶² Samtidigt rådde sedan poststrukturalismens intåg en djup skepsis mot all form av narrativ historieskrivning.

Olsson/Algulins dilemma inför skrivandet av verket, som var ämnad att bli ”den svenska litteraturhistorien för vår tid”, var att skapa en modern, textorienterad litteraturhistorieskrivning på samma gång som den inte fick uppfattas som narrativ och därmed bli misstänkt för att vara subjektiv och konstruerad eller ännu värre, att vara en återgång till äldre tiders normativa litteraturhistorieskrivning. Olsson/Algulin har till följd av denna situation svårigheter att skapa meningsfulla förbindelser mellan litterära texter och epoker. De flerdelade spåren, där romanens, dramats och lyrikens litteraturhistoria är separerade, förstärker ytterligare intrycket av att framställningen saknar ett narrativ. Ofrånkomligt innebar detta ett bortfall av en viktig peda-

gogisk aspekt i det litteraturhistoriska projektet: att *berätta en historia* om litteraturens utveckling.

Den textimmanenta och genremässiga fokuseringen var en anpassning av litteraturhistorieskrivningen som skulle göra den mer litteraturvetenskaplig och mindre litteraturhistorisk. Men det neutrala och objektiva förhållningssättet, som jag har valt att kalla för en *encyklopedisk beskrivningskonst* blir en form av litteraturhistorieskrivning som enligt mig rör sig mot närmast positivistiska ideal. Ett bestämt urval av litterära texter skrivna av författare i en reglerad successionsordning beskrivs och förklaras, men motiveras sällan. Självreflektion kring litteraturhistorieskrivningens teori och praxis förekommer inte annat än kort i förordet och gör att översiktsverkets urval framstår som givet på förhand. Resonemang kring litteraturteori och kanoniseringsprocesser verkar enligt Olsson/Algulin innebära att bjuda in till oönskad subjektivism och godtycklighet i framställningen av svensk litteraturhistoria och undviks därför eller förpassas till faktarutor. Den encyklopediska beskrivningskonstens översiktsverk lyckas skickligt förklara litteraturhistoria utifrån det positivt iakttagbara i de litterära texterna och i receptionshistorien men saknar ett självreflekterande perspektiv på vad det innebär att skriva litteraturhistoria och varför den ser ut som den gör. Paradoxalt nog verkar det vara i just de mer subjektiva passagerna, vid omdömen av litterära texter eller vid värderingar av författarskap som den självreflekterande diskursen får utrymme. Detta blir tydligt i nästa utgivna översiktsverk i svensk litteraturhistoria.

Personligt utkast till en helhet – litteraturhistorieskrivning och subjektivitet

Göran Häggs enbandsvolym *Den svenska litteraturhistorien* (1996) är ett litteraturhistoriskt översiktsverk som – till skillnad från Lönnroth/Delblanc och Olsson/Algulin – öppet erkänner sin subjektivitet och konstruktionskaraktär. Hägg går medvetet tillbaka till Schücks idé om litteraturhistorieskrivning som ”uttryck för en enda tankegång”.⁶³ Det man förlorar i mångfald, vinner man i enhetlighet enligt Häggs resonemang i efterskriften.⁶⁴

Med den subjektiva utgångspunkten har Häggs litteraturhistoria sin närmaste föregångare i Sven Stolpes *Svenska folkets litteraturhistoria* (1972–1984), där det i förordet explicit klagörs att framställningen är ”resultatet av författarens egen bekantskap med och värdering av materialet” och att en del litteraturhistoriskt betydelsefulla författare därför har sållats bort då de enligt Stolpe varit ”litterärt obegåvade skribenter” som ”på ett oförsvarligt sätt misshandlade svenska språket”.⁶⁵ Den provokativa stilen går att känna igen i Häggs omdömen – något som förlaget Wahlström & Widstrand i baksidestexten förvarnar om: ”Göran Häggs framställning präglas av ett mycket per-

sonligt förhållande till texterna, vilket inte utesluter en respektlös hållning till etablerade storheter [...].”

Häggs främsta motiv till den explicit subjektiva inriktningen är hans uppfattning av litteraturhistorieskrivning som både historisk och estetisk praktik: ”Personligen har jag [...] svårt att förstå hur man kan syssla med ett estetiskt material utan att ha estetiska värderingar kring det.” (SLH 654) Litteraturhistorieskrivning är för Hägg en ”kompromiss mellan det av dåtiden beundrade eller lästa och det idag beundrade och lästa” (SLH 13 f.), det vill säga samtidens uppgörelse med tidigare generationers estetiska värderingar och därmed även med tidigare generationers litteraturhistorieskrivning. I en sådan uppgörelse kan man enligt Hägg inte förhålla sig neutral. Hägg fortsätter även på Olsson/Algulins inslagna väg vad gäller att sätta den litterära texten i centrum – men går ett litteraturteoretiskt steg längre när han hävdar att hans litteraturhistoria har ett mer utpräglat berättartekniskt perspektiv ”än som varit brukligt hos mina föregångare” (SLH 653).

Att markera sin egen estetiska hållning anser Hägg vara ärligare gentemot läsaren eftersom skribentens värderingar då tydligt går att urskilja – till skillnad från en skenbart objektiv framställning som omvandlar dolda preferenser till litteraturhistoriska sanningar. Henrik Schücks skrivsätt lyfts här fram som föredömligt eftersom det inte råder något tvivel om vad som är just ett omdöme och vad som är litteraturhistoriska fakta, trots att vissa estetiska värderingar idag kan verka förlegade. Fredrik Bök däremot redogör inte lika tydligt för sina värderingar enligt Hägg och många av hans omdömen har därför ”ingått som ’fakta’ som värdsamt beaktas i handböckerna” (SLH 654). Häggs argumentation kan på så sätt tolkas som en direkt kritik mot Olsson/Algulins mer försiktiga förhållningssätt till estetiska värderingar: ”Ett öppet deklarerat förhållande till texterna för på ett helt annat sätt den kritiska och historiska diskussionen framåt. Alldeles fränsett att det ökar läsbarheten.” (SLH 654)

Den subjektiva utgångspunkten verkar även bidra till att Hägg nödgas vara utförligare i sin reflektion kring den egna litteraturhistorieskrivningen än sina mer objektivt lagda föregångare. Den subjektiva framställningen måste motiveras eftersom den bryter mot en neutralitetsnorm inom litteraturhistorieskrivningen – medan en objektivt hållen litteraturhistoria inte behöver klarlägga den normativa kraft som varje litteraturhistorieskrivning oundvikligen besitter. Reflektionen kring ett översiktsverks subjektivitet tyder på en medvetenhet om litteraturhistorieskrivningens kris och problematik. Subjektiviteten tillsammans med den berättartekniska utgångspunkten bör ses som Häggs försök till förnyelse av svensk litteraturhistorieskrivning. Det berättartekniska perspektivet blir dock sällan skäl till en fördjupad litteraturteoretisk diskussion – snarare är det i första hand Häggs litteraturhistoriska måttstock på bra och dålig litteratur. Hur väl en intrig är komponerad eller hur skickligt en historia är berättad blir ofta avgörande för hur verket ska värderas. Om Emelie Flygare-Carlén skriver Hägg:

Mästerverket i hennes produktion är *Rosen på Tistelön* 1842, en storslagen, in i minsta detalj perfekt komponerad ödestragedi från Bohusläns skärgård. Intrigen är en variant av den tidlösa historien om brottet som efter lång väntan mot allas vilja måste komma i dagen [...] Fru Carlén är den första svenska författare som verkligen kan berätta en spännande historia. Dessutom behärskar hon mer fullständigt och otvunget än Sophie von Knorring den europeiska, flerstämmiga romanen med allvetande berättare. (SLH 262 f.)

Någorlunda samtida författare med Flygare-Carlén, som Fredric Cederborgh och C.J.L. Almqvist, nedvärderas av samma skäl. Komplexa intriger med en allvetande berättare ”har Almqvist ännu inte lärt sig” (SLH 251) och Cederborgh ”vet ingenting om hur man bygger upp en historia ens av detta enkla slag” (SLH 239). Efter hand lär man sig vilken typ av litteratur som Hägg uppskattar respektive ogillar.⁶⁶ På många sätt framträder han som litterär smakdomare *ex negativo*. Hägg ser det som sin uppgift att framhäva författarnas olika berättartekniska tillkortakommanden (”överhuvudtaget lärde sig Strindberg aldrig helt behärska tekniken för en längre fiktiv berättelse i tredje person”, SLH 312) eller att förklara vilka författare som det är ”omöjligt att läsa [...] med behållning” (om Fredrika Bremer, SLH 251) och vem som kan avfärdas som ”provinsiell amatör” (Victoria Benedictsson, SLH 328). Den recenserande litteraturkritikern överskuggar ofta den resonerande litteraturhistorikern.

Omdömena – där framför allt berättarteknisk skicklighet premieras – blir en sorts konfrontation med föregångarna inom svensk litteraturhistorieskrivning. Flygare-Carlén har enligt Hägg delvis nedvärderats på grund av sitt kön – men även därför att ”svensk litteraturhistoria av tradition värderar berättande och gestaltning lägre än återgivning av idédebatt och kvasifilosofiska pekpinor i texten. [...] I den senaste stora svenska litteraturhistorian [sic] är det dessutom tydligt att författaren av den löpande texten inte ens brytt sig om att själv läsa *Rosen på Tistelön!*” (SLH 261)

Häggs verk blir i vissa fall en dialog och i andra fall en uppgörelse med äldre auktoriteter som exempelvis Henrik Schück, Fredrik Böök eller Martin Lamm men också med samtida litteraturhistorieskrivare som Lönnroth/Delblanc. Även skolans läroböcker kommenteras för att öka förståelsen för receptionen och för kanonbildningen i svensk litteraturhistoria. Därmed blir Häggs framställning det första översiktsverket inom svensk litteraturhistorieskrivning som på allvar har ett självreflekterande perspektiv införlivat i den litteraturhistoriska framställningen. Trots denna stora portion självreflektion, en välgrundad motivering för sitt subjektiva skrivsätt och ett nytt berättartekniskt perspektiv lyckas Häggs litteraturhistoria inte bli det nydanande verket som skulle förändra synen på svensk litteraturhistorieskrivning. Det finns, trots ovannämnda ansatser till förnyelse, en avgörande anledning till varför verket inte kan bli ett svar på litteraturhistorieskrivningens kris. Det handlar först och främst om Häggs ovilja att släppa tanken på att skriva en normativ litteraturhistoria. Tecken på detta finner man redan i titelvalet.

Trots Häggs medvetna subjektivitet är titeln *Den svenska litteraturhistorien* den mest auktoritära av de undersökta verken. Titeln motsätter sig den postmoderna synen på litteraturhistoria som ”an infinity of possible narratives”.⁶⁷ Denna postmoderna förståelse klargör inte bara att det finns en viss subjektivitet inom litteraturhistorieskrivning, utan även en perspektivitet och fragmentaritet, det vill säga, varje litteraturhistoria är skriven ur ett visst perspektiv och varje litteraturhistoria förblir ofullständig.⁶⁸ Att sätta litteraturhistorien i bestämd form singularis ger onekligen intrycket av att vilja återuppliva en sedan länge dödförklarad *grand récit* – ett titelval som inte ens Schück vågade sig på.⁶⁹ Titeln strider därmed mot Häggs programförklaring. Den medvetna subjektiviteten gör att titeln snarare borde stå i obestämd eller possessiv form (*En svensk litteraturhistoria* eller *Min svenska litteraturhistoria*).⁷⁰

Problemet som uppstår när Hägg säger sig vilja återskapa den Schückska traditionen i sin litteraturhistorieskrivning är att ett sådant skrivsätt inte öppnar för fler perspektiv än Häggs (eller Schücks) egna. Speciellt de negativa omdömena – som att Victoria Benedictsson är en ”provinsiell amatör”, Anne Charlotte Leffler än mindre värd att läsa (SLH 328) och att Verner von Heidenstam är ”en mycket liten författare – och ännu mindre människa” (SLH 339) utesluter andra möjliga litteraturhistoriska narrativ. Litteraturkritikerns starka omdömen sluter således perspektivitetens möjligheter och får texten att övergå i en mästrande och auktoritär ton.

Häggs subjektiva skrivsätt blir på så sätt svårt – för att inte säga omöjligt – att förankra i en intersubjektiv kontext – det vill säga, i ett sammanhang där framställningen vinner gehör inom litteraturvetenskapen. Häggs ambition med verket var ju trots allt att det både skulle kunna nå ut till en litteraturintresserad allmänhet och användas som kurslitteratur på universitetsutbildningar. Oscillerandet mellan en teorianpassad, självreflekterande framställning och en normativ litteraturhistorieskrivning i Schücks anda gör att Häggs subjektivitet inte kan förstås som ett nyanserat perspektiv på svensk litteraturhistoria med ändamålet att berika en litteraturvetenskaplig diskussion. Häggs litteraturhistoriska metod bör snarare betraktas som ett revisionistiskt projekt – med anspråk att skriva om den stora berättelsen om *den svenska litteraturhistorien*.

Utblick och framtid för svensk litteraturhistorieskrivning

Häggs enbandsverk från 1996 är det senast utgivna verket i Sverige som försöker sig på att skissera den svenska litteraturhistorien ur ett helhetsperspektiv. Därefter har endast Olsson/Algulins verk utkommit i reviderad utgåva (2009). Utgivningen av tre stora litteraturhistoriska projekt (Lönnroth/Delblanc, Olsson/Algulin och Hägg) verkar ha mättat behovet av litteraturhistorieskrivning för ett tag framöver – i varje

fall behovet av det nationella helhetsperspektivet som har varit normen för litteraturhistoriska översiktsverk som behandlar svenskspråkig litteratur. En förklaring till att utgivningen av denna sorts verk har avstannat kan också vara att efterfrågan på litteraturhistoriska handböcker överlag har minskat. Litteraturforskarna Torbjörn Forslid och Anders Ohlsson hävdar till exempel att texttolkning, textanalys och närläsning av specifika (kanoniserade) verk idag dominerar det litteraturvetenskapliga fältet samt att (litteratur-)historiska perspektiv alltmer har hamnat i periferin – både vad gäller litteraturvetenskaplig utbildning och forskning.⁷¹ ”Den historiska verksamheten – som starkt bidrog till ämnets framväxt med sin berättande inriktning – för idag en tynande tillvaro” konstaterar de i rapporten.⁷²

En annan förklaring till stagnationen av nya översiktsverk kan vara att uppgiften att skriva en sammanhängande nationell litteraturhistoria har blivit än mer komplex. Förväntningarna om en teorianpassad förnyelse av svensk litteraturhistorieskrivning under slutet av 80-talet infriades förmodligen inte helt. Möjligtvis förstärktes därmed intrycket att man nu var vid vägs ände gällande det nationella helhetsperspektivet. Den kanadensiska litteraturforskaren Linda Hutcheon pläderar i sin uppmärksammade artikel ”Rethinking the National Model” från 2002 för att den moderna litteraturhistorieskrivningen måste lämna det nationella perspektivet och öppna för transnationella och pluralistiskt inkluderande sätt att skriva litteraturhistoria eftersom de är bättre lämpade för att beskriva den globala kontext som vi lever i idag.⁷³ Hutcheon menar att sättet vi ser på kultur- och litteraturhistoria är avgörande för hur vi agerar i vår egen tid och därför blir det nödvändigt att införa nya transnationella perspektiv på litteraturhistoria som inte befäster äldre tiders fokusering på den nationella litteraturhistoriens särart eller vid nationalistiska stereotyper.⁷⁴ Under de senaste 25 åren har det inom svensk litteraturhistorieskrivning skett en riktningförändring – bort från ett traditionellt nationalfilologiskt perspektiv. Såväl regionalt inriktade översiktsverk som transnationella, nordiska perspektiv på svenskspråkig litteratur har luckrat upp bilden av en nationell litteraturhistorieskrivning.⁷⁵

Svensk litteraturhistoria som del av nordisk litteraturhistoria

Hur skriver man en ny svensk litteraturhistoria utan att återanvända samma sorts narrativ som sina föregångare? Litteraturhistoria är – om vi accepterar ett konstruktivistiskt synsätt på historieskrivning – en teoristyrd konstruktion som för samman olika former av litteraturhistoriska fakta, ger dem ett samband och ett sammanhang i syfte att skapa en ”antaglig och intersubjektivt accepterad modell av det förflutna”.⁷⁶ Det som White kallar *emplotment* är litteraturhistorikerns verktyg för att komponera ett litteraturhistoriskt narrativ. Men denna komposition eller kombination av litteratur-

historiska fakta handlar – som Schou konstaterar – inte enbart om att konstruera, eller uppfinna en litteraturhistoria, utan även om att *upptäcka* en litteraturhistoria.⁷⁷ Detta är utgångspunkten för det senast utgivna översiktsverket som behandlar svenskspråkig litteraturhistoria, nämligen Margareta Peterssons och Rikard Schönströms *Nordens litteratur* (2017).⁷⁸ I förordet ”Nordisk litteratur i ett svenskt perspektiv” reflekterar Margareta Petersson kring vad som händer med svensk litteraturhistoria när man införlivar den i ett nordiskt sammanhang:

Vårt [perspektiv] är givetvis det svenska, men vi försöker skriva samman de olika nordiska ländernas litteraturhistorier. Det innebär att vi i den här boken låter alla de nordiska länderna bidra till de historiska och kulturella sammanhang som är gemensamma för de nordiska litteraturerna. När svensk litteratur ses i ett sådant perspektiv kan den framstå som på en gång välkänd och ny. (NL 14)

Ett nordiskt perspektiv på svensk litteraturhistoria leder förhoppningsvis till nya upptäckter enligt Petersson i förordet. Tanken att ett komparativt perspektiv skänker nytt ljus åt den nationella litteraturhistorien finner man redan i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* (1993–1998).⁷⁹ Efter utgivningen av *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* har det konstaterats att svensk litteraturhistorieskrivning förändrats i grunden och att den aldrig mer skulle bli sig lik.⁸⁰ Maria Karlsson skriver redan 1998: ”Med detta praktverk i fem band har vår litteraturhistoria radikalt ändrat skepnad. Hur ser den ut om femton år?”⁸¹ Förändringen förklaras i första hand med de enorma forskargärningar kring kvinnliga författarskap som föranledde utgivningen och som satte den nordiska litteraturvetenskapen i ett i princip helt nytt forskningsläge.⁸² Även den essäistiska formen där ett hundratal litteraturforskare får binda ihop ett litteraturhistoriskt narrativ kring ett antal tematiska punkter var nydanande och har likheter med den postmodernistiska litteraturhistorieskrivningen som motsätter sig ett sammanhängande narrativ. Petersson/Schönström fortsätter inte på det postmodernistiska, essäistiska spåret, men man bygger vidare på den komparativa tanken i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* om att det nordiska perspektivet öppnar nya ingångar till svensk litteraturhistoria samt ”bildar nya, nordiska mönster”.⁸³

Även medvetenheten om vad den nordiska fokuseringen betyder för exkluderingen av alternativa framställningar finner man i förordet till Petersson/Schönströms *Nordens litteratur*: ”Vi har utifrån detta perspektiv valt att betona det gemensamt nordiska, vilket leder till ett specifikt urval litteratur, men vi vill också i någon mån visa vad som skiljer sig åt i de nordiska länderna, vilket leder till val av annan litteratur.” (NL 16) Urvalet rättfärdigas således med hänvisning till den specifika frågeställningen – nämligen att ”förstå det nordiska i Europa” (NL 15). Man avsäger sig därmed anspråk på fullständighet (”vi har alltså inte strävat efter att vara heltäckande för varje enskilt land”,

NL 16). Det betonas även att den valda framställningen av nordisk litteraturhistoria mycket väl kunde ha sett ut på flera olika sätt – med andra infallsvinklar.

Även det normativa inflytande som varje litteraturhistorieskrivning har på kanonbildningen behandlas ur ett reflekterande, receptionshistoriskt perspektiv. Man medger att urvalet av litterära texter kommer att bidra till kanoniseringsprocessen och att man därför söker en balans mellan texterna som överlevt ända in i vår samtid och dåtidens lästa, men idag bortglömda texter (jämför NL 16). *Nordens litteratur* blir på så sätt det översiktsverk inom svensk litteraturhistorieskrivning som tydligast reflekterar kring sina litteraturteoretiska utgångspunkter. Att erkänna det anlagda perspektivets begränsning (nordisk litteraturhistoria ur ett svenskt perspektiv), att reflektera kring sitt eget och andra möjliga narrativ samt att begränsa sig till en specifik frågeställning och metod (förstå det nordiska i en komparativ framställning) är en tydlig ansats till en mer teorianpassad litteraturhistorieskrivning. Syftet tycks vara att öka legitimiteten för det litteraturhistoriska projektet i litteraturvetenskapliga undervisningssammanhang.

Mycket av den självreflekterande tematik som tas upp i *Nordens litteratur* återfinns i Jörg Glausers förord till *Skandinavische Literaturgeschichte* (2006). Margareta Petersson hänvisar även flera gånger i förordet till detta verk som – får man förmoda – har haft ett visst inflytande över hur *Nordens litteratur* väljer att reflektera kring litteraturhistorieskrivning. Glauser redogör utförligt för sina metodiska och teoretiska överläggningar. Urvalet av litterära texter är ”selektivt och representativt” – inga verk nämns utan att de behandlas som en del av narrativet och man avstår konsekvent från ”ett biografiskt skrivsätt”.⁸⁴ Litteraturhistorieskrivning ser Glauser som en experimentell skrivakt, en framställning som både kan omvärderas och skrivas om och man betonar precis som i *Nordens litteratur* att det rör sig om ”en historia om skandinaviska litteraturer” och inte ”den skandinaviska litteraturhistorien” i bestämd form singularis.⁸⁵

Det omfattande förordet i *Skandinavische Literaturgeschichte* innehåller även en historisk genomgång av litteraturhistorieskrivningen i Skandinavien. Den tar sin början i 1600-talets bibliografiska samlingar, fortsätter via banbrytande arbeten som Rasmus Nyerups och Knud Lyne Rahbeks *Bidrag til den danske Digtekunsts Historie* (1800–1808) och Atterboms *Svenska siare och skaldar* (1841–1855), vidare till litteraturhistoriens guldålder runt förra sekelskiftet för att sedan komma ända fram till dagens översiktsverk (där bland annat Lönnroth/Delblanc och Häggs verk omnämns). På så sätt skapas en logisk förbindelse mellan litteraturhistorieskrivningens historiska utveckling och förordets reflekterande karaktär kring metod och teori för den egna litteraturhistoriska framställningen.

Jörg Glausers *Skandinavische Literaturgeschichte* har en betydligt starkare litteraturvetenskaplig inriktning än de svenskspråkiga översiktsverken, vilket bland annat

förordets metahistoriska reflektioner och litteraturteoretiska medvetenhet visar, men även rubriksättningen har ett mer utpräglat litteraturvetenskapligt språkbruk.⁸⁶ Teori-debatten om litteraturhistorieskrivningen har under en längre tid varit närvarande inom den tyskspråkiga litteraturvetenskapen och möjligen kan detta ses som en förklaring till varför man i *Skandinavische Literaturgeschichte* väljer en tydlig litteraturvetenskaplig inriktning på översiktsverket.⁸⁷ En annan viktig anledning är troligen att det i Tyskland finns en stark tradition av vetenskapsförlag (Metzler, De Gruyter med flera) och andra större bokförlag (Suhrkamp, Fischer, Beck, Reclam) som har möjlighet att ge ut mer akademiskt inriktade verk, medan en svenskspråkig utgivning på ett kommersiellt förlag eventuellt måste hållas mer populärvetenskaplig. Översiktsverket ska kunna användas i undervisningssammanhang samtidigt som det även bör vara tillgängligt för allmänt litteraturintresserade läsare. De svenska förlagens presentationer av de utgivna översiktsverken vittnar om att man oftast sökt en medelväg mellan dessa två intressen.

Förlagets tänkta målgrupp har givetvis en avgörande inverkan på översiktsverkets inriktning och är någonting som man inte kan bortse från vid en analys av litteraturteoretisk medvetenhet och självreflektion inom litteraturhistorieskrivning. Ett sammanfattande översiktsverk som Olsson/Algulin har i första hand en pedagogisk funktion att fylla. Dess existensberättigande ligger främst i att möjliggöra elementär litteraturhistorisk kontextualisering för förstaårsstudenter i litteraturvetenskap. Litteraturforskarnas eventuella teoretiska ambitioner för svensk litteraturhistorieskrivning blir då en sekundär uppgift – så även anspråk på originalitet och förnyelse av en i grunden konventionell genre. Samtidigt visar *Skandinavische Literaturgeschichte* att det är fullt möjligt att ha en starkare litteraturteoretisk inriktning även på ett översiktsverk som används i de litteraturvetenskapliga grundkurserna.

Om det skandinaviska perspektivet på svenskspråkig litteraturhistoria etablerar sig återstår att se. *Skandinavische Literaturgeschichte* och *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* har lagt en viktig litteraturteoretisk grund som Petersson/Schönström har kunnat bygga sin litteraturhistorieskrivning på. Den första volymen av *Nordic Literature. A Comparative History* (2017) visar också att det finns fler möjligheter till komparativ nordisk litteraturhistorieskrivning, även om verket med sina separata essäer och tematiska inriktning på rumslighet ("spatial nodes") inte kan sättas i direkt jämförelse med ovannämnda översiktsverk.⁸⁸ I alla händelser har litteraturforskare ur en annan akademisk tradition än den rikssvenska litteraturvetenskapen och med en "blick utifrån" på den svenska litteraturen visat sig kunna berika det teoretiska och reflekterande perspektivet på litteraturhistorieskrivning och på så sätt gett viktiga impulser för en ny kreativitet gällande översiktsverk som behandlar svenskspråkig litteratur.

Hur ser en möjlig framtid ut för svensk litteraturhistorieskrivning?

Den nationella modellen för svenskspråkig litteraturhistoria har, som vi kan se, fått konkurrens. Hur nästa stora litteraturhistoriska projekt kommer att utformas blir därför intressant att följa. Den avgörande frågan lär dock inte vara vilken geografisk avgränsning verket får – utan snarare kommer diskussionen handla om vilken typ av litteraturhistorieskrivning som kan vinna gehör inom den litteraturvetenskapliga grundutbildningen i en tid då litteraturhistoriska översiktsverk i flera avseenden tycks ha tappat relevans för litteraturvetenskapen. Detta är en fråga som man inom litteraturvetenskapen i större utsträckning bör resonera kring.

En ny litteraturhistoria behöver tydligare utgå från en specifik frågeställning och den måste ha ambitionen att vilja berätta någonting nytt om svenskspråkig litteratur. En litteraturhistoria som vill vara relevant för litteraturvetenskapen – oavsett om den är regional, nationell eller transnationell – måste kunna motivera på vilket sätt framställningen ger en ny bild av svenskspråkig litteraturhistoria och redovisa ur vilket perspektiv den är skriven. En ny nationell litteraturhistoria med försök till ett helhetsperspektiv kommer förmodligen avfärdas som en kompendieartad sammanfattning eller kritiserats för att likt Olsson/Algulin gömma sig bakom en omöjlig objektivitet.

”Slutet för de stora berättelserna betyder inte slutet för berättandet” skriver litteraturvetaren Ernst Osterkamp i en debatt om den tyska litteraturhistorieskrivningens framtida roll.⁸⁹ Även den danska litteraturforskaren Anne-Marie Mai betonar i en artikel om litteraturhistorieskrivningens pedagogiska utmaningar inom den litteraturvetenskapliga undervisningen att ”[d]et er vigtigt at holde fast i litteraturhistorien som fortælling”.⁹⁰ Den nationella litteraturhistorien med ett helhetsperspektiv är på många sätt en stor berättelse som inte längre kan skrivas ”med intellektuell övertygelse”.⁹¹ Om litteraturhistorieskrivning ska återfå relevans för litteraturvetenskapen menar Osterkamp att man måste betrakta den som ett komplext och teoretiskt reflekterande projekt – en polemisk genre som uppmanar läsaren till en omvärdering och omläsning av litteraturhistoriska texter. På så sätt blir litteraturhistorieskrivningen inte i första hand en normativ kanonbildning utan snarare en ”kanonförfrågan” och ett intellektuellt utmanande arbete utan ”propedeutisk karaktär”.⁹² På liknande sätt resonerar David E. Wellbery i förordet till *A New History of German Literature* (2004) där han framhåller visionen om litteraturhistorieskrivning som ”an intellectual inquiry and a literary genre”.⁹³

Kanske kommer vi att se mer av experimentell litteraturhistorieskrivning i stil med Torbjörn Säfves *Fritänkarna. Alternativ svensk litteraturhistoria* (2014), där de traditionella beskrivningsformerna ersatts av ett fragmentariskt, (post)modernistiskt berättande.⁹⁴ Troligare är nog ändå att en litteraturhistorieskrivning med relevans för lit-

teraturvetenskapen behåller de traditionella, ”realistiska” beskrivningsformerna som krävs för att på ett transparent sätt redovisa litteraturhistoriska fakta, men att man skalar ner perspektivet från ett helhetsgrepp om litteraturhistorien till ett specifikt tema – eller en genre, som i Staffan Bergstens *Den svenska poesins historia* (2007). Man skulle kunna föreställa sig ett nytt litteraturhistoriskt översiktsverk som till exempel behandlar den svenskspråkiga romanens historia eller den skandinaviska novellens historia. De stora berättelsernas död hindrar som sagt inte en litteraturhistoria från att utnyttja berättandets pedagogiska kraft och ett smalare perspektiv skulle kunna öppna upp möjligheterna till en mer narrativ framställning.

En narrativ litteraturhistoria som med självreflektion redogör för sitt anlagda perspektiv och som avstår från anspråk på objektivitet och litteraturhistoriska sanningar kan, som Buschmeier har påpekat, handla under en annan frihet och självständighet.⁹⁵ En sådan litteraturhistorieskrivning agerar på så vis inom ramen för sin ”kulturpolitiska funktion” och poststrukturalistiska betänkligheter mot en narrativ litteraturhistorieskrivning blir under dessa premisser inte lika påtagliga som mot en litteraturhistorieskrivning utan inslag av självreflektion.⁹⁶ Den funktion som en reflekterande litteraturhistorieskrivning då får är att i första hand vara ett försök eller ett utkast till en historia ur ett visst perspektiv, som trots vetenskapen om all historieskrivnings subjektivitet, ofullständighet och selektivitet väljer att driva någon slags tes om litteratur. Med en sådan utgångspunkt skulle exempelvis en skribent som Delblanc kunna fullfölja sin ”litterarisering” av litteraturhistorien och Hägg ha tillräckligt med utrymme för sitt subjektiva skrivsätt. Då kan litteraturhistoriska översiktsverk bli mer än en förberedelse inför litteraturvetenskapen.

Samtidigt bör man även se till det sammanhang där översiktsverken i svensk litteraturhistoria till största del används, nämligen i de litteraturvetenskapliga grundutbildningarna. Antalet lärotimmar är begränsade och när alltmer lektionstid upptas av textanalytiska övningar finns det möjligen ett ännu större behov av litteraturhistoriska översiktsverk av propedeutisk karaktär likt Olsson/Algulin. Vidare finns det oftast i pensumet på litteraturvetenskapliga grundkurser, förutom ett översiktsverk i svensk litteraturhistoria, även ett i allmän litteraturhistoria – exempelvis Olsson/Algulins *Litteraturens historia i världen* (första upplagan 1990) eller Carin Franzéns och Håkan Möllers nyligen utgivna *Natur & Kulturs litteraturhistoria* (2021). Detta minskar ytterligare spelrummet för en fördjupad blick på litteraturhistorieskrivning i grundkurserna.

Man kan således argumentera för att det finns pedagogiska skäl till att litteraturhistoriska översiktsverk ser ut som de gör. Anne-Marie Mai menar dock att en teoretisk uppdatering av synen på litteraturhistorieskrivning i undervisningssammanhang är nödvändig för att öka studenters förmåga att läsa (litteratur-)historiskt och reflek-

tera kring vad som sker när man läser texter historiskt.⁹⁷ Schematiska översikter av litteraturhistoria i undervisningen bidrar knappast till djupare förståelse av litterära texter utifrån en specifik litteraturhistorisk kontext.⁹⁸ Mai varnar för att när det ges mindre utrymme för litteraturhistorisk reflektion i undervisningen ökar risken för en statisk och till och med en ”monolitisk” syn på litteraturhistorien.⁹⁹ Faktumet att få danska studenter väljer att skriva examensarbeten om litteratur före 1960 lyfter Mai även fram som argument för ett allmänt minskat intresse för litteraturhistoria och litteraturhistorieskrivning, vilket hon på sikt menar kan leda till att färre besitter kompetens att förmedla kunskap om äldre litterära texter och verk.¹⁰⁰ Situationen lär inte vara annorlunda i Sverige då den teoretiska debatten kring litteraturhistorieskrivning fått mindre uppmärksamhet här än i Danmark.¹⁰¹

Troligtvis kan vi ändå inte komma ifrån behovet av sammanfattande översiktsverk som säkrar de litteraturhistoriska kunskapsramarna hos studenterna och som förbereder dem inför vidare studier i litteraturvetenskap. Även bland de litteraturforskare som tvivlar på möjligheten att skriva litteraturhistoria verkar det råda konsensus kring nödvändigheten att fortsätta läsa den, i varje fall på grundnivå. Trots detta skulle svensk litteraturhistorieskrivning kunna tillåta sig att vara mer än just en förberedelse inför litteraturvetenskapen – annars lär det finnas få anledningar att återvända till litteraturhistorisk fördjupning efter grundkurserna. Det bör således även finnas utrymme för en annan typ av litteraturhistoriska översiktsverk som likt Jürg Glausers *Skandinavische Literaturgeschichte* eller Denis Holliers *A New History of French Literature* är skrivna för specialister och som är självreflekterande på litteraturteoretisk grund.

När litteraturhistorieskrivning betraktas som ett ofullständigt svar på en frågeställning och som ett försök till en berättelse ur ett visst perspektiv ger den litteraturvetenskapen hållpunkter att öppna för debatt kring litteraturhistorieskrivning, kanon, teori, värdering och klassificering. Lyckas en självreflekterande litteraturhistorieskrivning vara en polemisk genre som för en dialog med både sina föregångare och med sina läsare, kan den stimulera ett större litteraturhistoriskt medvetande och även framkalla nya försök att gestalta litteraturhistoria. Med andra ord en genre som man skulle få tillfälle att återkomma till oftare – med nya frågor, teorier och perspektiv. Litteraturhistorieskrivningens introducerande roll inom litteraturvetenskapen skulle på så sätt kunna utvecklas till att bli den genre som Jauss hoppades på – *litteraturhistoria som provokation för litteraturvetenskapen*.

NOTER

- 1 Citaten är hämtade ur följande översiktsverk: Göran Hägg, *Den svenska litteraturhistorien*, Stockholm 1996, s. 13, *Den svenska litteraturen 1. Från runor till romantik 800–1830*, andra uppl., red. Sven Delblanc & Lars Lönnroth, Stockholm 1999, s. 9 och Ingemar Algulin, Bernt Olsson et al., *Litteraturens historia i Sverige*, femte uppl., Stockholm 2009, s. 10.
- 2 Louise Vinge, ”Finns svensk litteraturhistoria?”, *Svenska Dagbladet* 27.7.1987.
- 3 Bland annat: Per Erik Ljung, ”Litteraturhistoria efter andra världskriget – några tendenser”, i *Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning*, del II, red. Per Dahl & Torill Steinfeld, Köpenhamn 2002, s. 617–705 och Claes-Göran Holmberg, ”Konsten att berätta en (litteratur)historia”, i *Skeptiska betraktelser*, red. Lars Gustaf Andersson, Bengt Lewan et al., Lund 1999, s. 141–150. Ett antal texter har även undersökt svensk litteraturhistorieskrivning ur genusperspektiv, bl.a.: Anna Williams, *Åttitalister och kvinnliga åttitalister. Genus och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk*, Uppsala 1996, Petra Broomans, ”Jag vill vara mig själv”. *Stina Aronson (1892–1956), ett litteraturhistoriskt öde. Kvinnliga författare i svensk litteraturhistorieskrivning – en metalitteraturhistorisk studie*, diss., Groningen 1999, och Annika Olsson, ”Blott Sverige svenska krusbär har’. Nation och kön/genus i svensk litteraturhistorieskrivning”, i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggstad et al., Möklinta 2013, s. 64–76.
- 4 Pär Hellström, ”Litteraturhistoriens predikament speglat i nyare nordiska handböcker”, *Samlaren* 1990, s. 64.
- 5 Boken med samma titel: David Perkins, *Is Literary History possible?*, Baltimore 1992.
- 6 Perkins 1992, s. 17. Perkins framhäver att han med sin ståndpunkt ansluter sig till en skeptisk tradition gentemot litteraturhistorieskrivningens möjligheter med företrädare som Benedetto Croce, René Wellek och Ronald Crane. Att beskriva både en historisk utveckling och varje litterär texts unika estetiska förtjänster är enligt denna uppfattning en omöjlighet. Litteraturhistorieskrivningens logiska behov av generaliseringar och klassificering för att skapa ett narrativ kommer alltid att innebära brister och förenklingar av komplexa estetiska och historiska processer. Litteraturhistorien kan enligt Perkins därför aldrig verka fullt övertygande, trots detta bör man fortsätta att läsa litteraturhistoria och försöka förstå den. Jfr Perkins 1992, s. 11–17.
- 7 Uwe Japp, *Beziehungssinn. Ein Konzept der Literaturgeschichte*, Frankfurt am Main 1980, s. 16.
- 8 Jfr *ibid.*
- 9 Jfr Gerard Genette, *Seuils*, Paris 1987, s. 8 f.
- 10 Isabelle von Treskow visar exempelvis i sin analys av titlar och rubriksättningar i franska litteraturhistoriska översiktsverk hur dessa påverkats av den så kallade *cultural turn*. Inte bara förordet, utan även titlar och rubriker är programförklaringar konstaterar Treskow. Isabella von Treskow, ”Im Infinitiv. Französische Literaturgeschichtsschreibung und der *Cultural Turn*”, i *Literaturgeschichte. Theorien, Modelle, Praktiken*, red. Matthias Buschmeier et al., Berlin 2014, s. 316.

- 11 ”Historiografen (det vill säga ”historia” och ”skrivkonst”) för i själva namnet med sig en paradox – och nästintill en oxymoron – genom att förena två motsägelsefulla begrepp: det verkliga och diskursen. Den [historiografen] har till uppgift att foga samman dessa två, och på ställen där kopplingen är svår att genomföra, låtsas som *om* det gick att foga samman dem.” Michel de Certeau, *L’Écriture de l’histoire*, Paris 1975, s. 11. Översättningar i artikeln är mina om inget annat framgår.
- 12 ”halb Literatur, halb Geschichte, halb Kunst, halb Wissenschaft, insgesamt eine Disziplin der Halbheiten und Verlegenheitslösungen”. Japp 1980, s. 10.
- 13 René Wellek, ”The Fall of Literary History”, i *Geschichte, Ereignis und Erzählung*, red. Reinhart Koselleck & Wolf-Dieter Stempel, München 1973, s. 428.
- 14 Søren Schou, ”Litteraturhistorie og narration”, i *Hindsgavl rapport. Litteraturteori i praksis*, red. Thomas Bredsdorff & Finn Hauberg Mortensen, Odense 1995, s. 16.
- 15 I Sverige representeras denna guldålder främst av Henrik Schück och Karl Warburgs *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, i Danmark bl.a. av Peter Hansens *Illustreret dansk litteraturhistorie* från 1866 samt Vilhelm Andersen och Carl S. Pedersens litteraturhistoria från 1924–1934 och i Norge av litteraturhistoriker som Henrik Jaeger, Francis Bull och Fredrik Paasche. Man har framhållit att litteraturhistorieskrivningens storhetstid kan kopplas samman med faktorer som till exempel en förändring av litteraturbegreppet, ett större historiskt medvetande, utvecklingen av en narrativ historiografisk genre samt allmänhistoriska faktorer så som en starkt växande nationalliberal borgerlig offentlighet. Jfr Atle Kittang, Per Meldahl & Hans H. Skei, *Om litteraturhistorieskrivning. Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk samanheng*, Øvre Ervik 1983, s. 44.
- 16 Jfr Wellek 1973, s. 436 f. och Siegfried Schmidt, ”On Writing Histories of Literature. Some Remarks from a Constructivist Point of View”, *Poetics*, 1985:3–4, s. 284.
- 17 Wellek 1973, s. 428.
- 18 Wellek ansluter sig med detta till Benedetto Croce och W.P. Kers uppfattning om litteraturhistorien: ”Croce and Ker are right. There is no progress, no development, no history of art except a history of writers, institutions and techniques. This is, at least for me, the end of an illusion, the fall of literary history”. Wellek 1973, s. 440. Jfr även Perkins 1992, s. 11 f. och Schmidt 1985, s. 284.
- 19 Lanson skrev den inflytelserika *Histoire de la littérature française* (1894) och har, till stor del på grund av Barthes, blivit förknippad med en förlegad positivistisk litteraturhistorieskrivning. Jfr Roland Barthes, ”Qu’est-ce que la critique?”, *CŒuvres complètes 1962–1967*, vol. 2, Paris 2002, s. 502–507.
- 20 Hans Robert Jauss, *Literaturgeschichte als Provokation*, sjätte uppl., Frankfurt am Main 1979, s. 144.
- 21 I Västtyskland startas 1980 två väldiga litteraturhistoriska projekt, båda innehållande ordet ”Sozialgeschichte”: *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, red. Rolf Grimminger, München 1980–2009 och *Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte*, red. Horst Albert Glaser, Hamburg 1980–1991. I Frankrike hittar man liknande perspektiv hos bl.a. *Manuel d’Histoire littéraire de la France*, red. Pierre Abraham & Roland Desne, Paris 1965–1982. I Danmark gavs den s.k. Gyldendals *Dansk*

- litteraturhistorie* ut i åtta band mellan 1983 och 1985 och i Norge Edward Beyers *Norges litteraturhistorie* i sex band (1974–1975).
- 22 Ett av de viktigaste bidragen i debatten om litterär värdering är Barbara Herrnstein Smiths *Contingencies of Value. Alternative Perspectives for Critical Theory*, Cambridge, Mass. 1988. En översikt av 1980- och 1990-talets internationella kanon- och värderingsdebatt hittar man i Magnus Perssons artikel ”Värdefrågan i nyare litteratur- och kulturforskning”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1998:3–4, s. 41–51.
 - 23 Schmidt 1985, s. 279. Enligt Schmidt saknades en grundläggande debatt kring exempelvis följande frågor: Hur sammanlänkas texter för att bilda strukturer som litterära epoker? Ska en litteraturhistoria delas in efter exempelvis författare, litterära genrer eller idéströmningar? Vilka är anledningarna till förändringar inom litteraturen? Hur stor kan omfattningen för en litteraturhistoria vara (regional, nationell, internationell)?
 - 24 Jfr Jörg Schönert, ”On the Present State of Distress in the Social History of German Literature”, *Poetics* 1985:3–4, s. 303–319. Även Schmidt menar att det nya interdisciplinära tillvägagångssättet saknar en stabil teoretisk grund och därför endast varit en ”läpparnas beaktelse” för litteraturhistorieskrivningen. Schmidt 1985, s. 295.
 - 25 Japp 1980, s. 239.
 - 26 Lyotard och Whites arbeten lyfts ofta fram som de viktigaste anledningarna till den förändring i synen på litteraturhistorieskrivning som skett sedan 1980-talet. Gumbrecht menar att det fortfarande krävs mer forskning för att förstå hur dessa två idéströmningar är sammanlänkade. Jfr Hans Ulrich Gumbrecht, ”Shall We Continue to Write Histories of Literature?”, *New Literary History*, 2008:3, s. 538. Jfr även: Matthias Buschmeier, ”Literaturgeschichte nach dem Ende der Theorie? Thesen zu den (Un-)Möglichkeiten einer bedrohten Gattung”, *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*, 2011:2, s. 410 och Perkins 1992, s. 8–11.
 - 27 Jfr Laurenz Volkmann, ”Hayden V. White”, *Metzler Lexikon. Literatur- und Kulturtheorie. Grundsätze, Personen, Grundbegriffe*, femte uppl., Stuttgart 2013, s. 800 f. White var inte den enda som under den här tiden uppmärksammade historieskrivningens konstruktionskaraktär och strukturella närhet till litteraturen. Liknande idéer har även lyfts fram av exempelvis Michel de Certeau (1975) och Paul Ricœur (*Temps et récit. L’Intrigue et le récit historique*, vol. 1, Paris 1983).
 - 28 Gumbrecht 2008, s. 527.
 - 29 Jfr Perkins 1992, s. 3. Exempel som ges på postmodernistisk litteraturhistorieskrivning är bl.a. *Columbia Literary History of the United States*, red. Martha Banta et al., New York 1988 och *A New History of French Literature*, red. Denis Hollier, Cambridge, Mass. 1989.
 - 30 Tigerstedts *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* gavs i sin tur ut cirka 30 år efter Schücks tredje, fullständigt omarbetade utgåva av *Illustrerad svensk litteraturhistoria* (1926–1949). Under 1960- och 70-talet gavs en del litteraturhistoriska handböcker ut, bland annat Lennart Breiholtz *Epoker och diktare. Allmän och svensk litteraturhistoria* (1971–1972), Gunnar Brandells och Jan Stenkviks *Svensk litteratur 1870–1970* (1974–1975) samt Lars Ardelius och Gunnar Rydströms *Författarnas litteraturhistoria* (1977–1978). Ingen av

dessa har dock samma heltäckande perspektiv på den svenska litteraturhistorien som hos Schück/Warburg, Tigerstedt, Lönnroth/Delblanc eller Olsson/Algulin.

- 31 Vinge 1987.
- 32 Ibid.
- 33 Anders Cullhed, ”Fantasins ljuva grepp om sinnen”, *Dagens Nyheter* 25.3.1988.
- 34 Thure Stenström, ”Rasande rolig litteraturhistoria”, *Svenska Dagbladet* 4.9.1987 och Thure Stenström, ”Från Olaus Petri till Olof Palme”, *Svenska Dagbladet* 23.11.1987.
- 35 Lönnroth & Delblanc 1999, s. 12. Vid följande hänvisningar används förkortningen DSL och sidnummer i den löpande texten.
- 36 Jfr Cullhed 1987 och Lars-Olof Franzén, ”Populärkultur nyfiket skildrad”, *Dagens Nyheter* 10.21.1988.
- 37 Det socialhistoriskt inriktade tyska översiktsverket *Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte* (1980–1991) undviker, precis som Lönnroth/Delblanc, ordet ”litteraturhistoria” (*Literaturgeschichte*) i titeln.
- 38 *Den svenska litteraturen. Från forntid till frihetstid*, vol. 1, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc, Stockholm 1987, s. 14.
- 39 Citerat efter Carl Fehrman, *Forskning i förvandling. Män och metoder i svensk litteraturvetenskap*, Stockholm 1972, s. 31.
- 40 Jfr Ljung 2002, s. 666.
- 41 E.N. Tigerstedt, *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria. Forntiden, Medeltiden, Vasatiden*. vol. 1, Stockholm 1955, s. 3.
- 42 Ibid.
- 43 Henrik Schück, *Illustrerad svensk litteraturhistoria. Efterromantiken*, vol. 6, Stockholm 1930, s. 592.
- 44 Holmberg, 1999, s. 150.
- 45 Jfr exempelvis Franzén 1988 och Cullhed 1988.
- 46 Jfr Perkins kapitel om postmodernistisk litteraturhistorieskrivning: Perkins 1992, s. 53–60.
- 47 Jfr Buschmeier 2011, s. 409.
- 48 Jfr Carl Fehrman, ”Litteraturhistorien som genre och beskrivningskonst”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1981:3, s. 136.
- 49 Holmberg 1999, s. 149.
- 50 Vinge 1987.
- 51 Ingemar Algulin & Bernt Olsson, *Litteraturens historia i Sverige*, andra uppl., Stockholm 1991, s. 9. Vid följande hänvisningar används förkortning LHS och sidnummer i den löpande texten.
- 52 Carl Fehrman, ”Bernt Olsson och Ingemar Algulin: Litteraturens historia i Sverige. Norstedts 1987”, *Samlaren* 1989, s. 169.
- 53 Jfr Perkins 1992, s. 178.
- 54 Schmidt 1985, s. 284.
- 55 Perkins 1992, s. 16 och 177.

- 56 Jfr Benjamin Gittel, "Lässt sich literarischer Wandel erklären? Struktur, Gültigkeitsbedingungen und Reichweite verschiedener Erklärungstypen in der Literaturgeschichtsschreibung", *Journal of Literary Theory* 2016:2, s. 337.
- 57 Treskow 2014, s. 333. Även om det inte går att göra en direkt jämförelse mellan fransk och svensk rubriksättning – eftersom varje språk har särskilda normer och funktioner att förhålla sig till – så går det att hitta likheter ur den ovannämnda aspekten. Göran Häggs mer personliga litteraturhistoria eller den nydanande *Nordens litteratur* (2017) använder sig exempelvis gärna av infinitivsatser i rubriksättningen ("Att erövra världen på gåsrygg – Selma Lagerlöf" och "Att skapa Norden på nytt").
- 58 Jfr Matthias Buschmeier, "Pragmatische Literaturgeschichte. Ein Plädoyer", i *Literaturgeschichte. Theorien, Modelle, Praktiken*, red. Matthias Buschmeier et al., Berlin 2014, s. 27 och Perkins 1992, s. 20.
- 59 Jfr Perkins 1992, s. 53–60.
- 60 Perkins visar bland annat att modern litteraturhistorieskrivning om antikens litteratur i stor utsträckning använder liknande klassifikationssystem av författare som grammatiker i Alexandria gjorde redan under antiken. Jfr David Perkins, "Literary Classifications. How Have They Been Made?", i *Theoretical Issues in Literary History*, red. David Perkins, Cambridge, Mass. 1991, s. 255 f.
- 61 De anförda exemplen på narrativa former inom litteraturhistorieskrivning är hämtade från Schou 1995, s. 18.
- 62 Stephen Greenblatt, "What Is History of Literature?", *Critical Inquiry*, 1997:3, s. 477.
- 63 Henrik Schück 1930, s. 592.
- 64 Jfr Hägg 1996, s. 653. Vid följande hänvisningar används förkortning SLH och sidnummer i den löpande texten.
- 65 Sven Stolpe, *Svenska folkets litteraturhistoria. Från runsten till ballad*, Stockholm 1972, s. 11.
- 66 En invändning som socialhistoriskt inriktade översiktsverk hade mot litteraturhistorieskrivning som författas av en enda person var just att en sådan framställning möjligen lyckas få en större enhetlighet, men ser allt på samma sätt så att allt blir likadant. Jfr *Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte. Vom Nachmärz zur Gründerzeit. Realismus 1848–1880*, vol. 7, red. Horst Albert Glaser, Reinbek bei Hamburg 1982, s. 10.
- 67 Gumbrecht 2008, s. 527.
- 68 Jfr Buschmeier 2014, s. 18.
- 69 Schücks klassiska litteraturhistoria står i obestämd form: *Illustrerad svensk litteraturhistoria*.
- 70 Litteraturkritikern Marcel Reich-Ranickis personliga, storsäljande tyska litteraturhistoria har till exempel titeln *Meine Geschichte der deutschen Literatur* (2014).
- 71 Jfr Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson, *Hamlet eller Hamilton? Litteraturvetenskapens problem och möjligheter*, Lund 2007, s. 78–84 och 79–84.
- 72 Forslid & Ohlsson 2007, s. 125.
- 73 Linda Hutcheon, "Rethinking the National Model", i *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*, red. Linda Hutcheon & Mario Valdés, New York 2002, s. 3 f.

- 74 Jfr *ibid.*, s. 3.
- 75 Exempel på regionalt inriktade översiktsverk: *Skånes litteraturhistoria*, 2 vol., red. Louise Vinge, Malmö 1996–1997, *Linjer i en norrländsk litteraturhistoria*, red. Kjell-Arne Brändström, Umeå 1999 och *Finlands svenska litteraturhistoria*, 2 vol., red. Clas Zilliacus, Johan Wrede et al., Helsingfors 1999–2000.
- 76 Schmidt 1985, s. 285.
- 77 Schou 1995, s. 24.
- 78 *Nordens litteratur*, red. Margareta Petersson & Rikard Schönström, Lund 2017. Vid följande hänvisningar används förkortning NL och sidnummer i den löpande texten.
- 79 ”I arbetet med texter av kvinnliga författare har den nordiska utgångspunkten visat sig vara fruktbar. De särdrag som har isolerat en kvinnlig författare i hennes land återfinns ofta hos kvinnliga författare i andra nordiska länder. Ett författarskap, som fallit utanför de gängse litteraturhistoriska kategorierna i sitt land, finner i ett nordiskt kvinnolitterärt sammanhang sin naturliga plats. Motiv, teman och estetiska drag sammanfaller och bildar nya, nordiska mönster”. *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. I Guds namn 1000–1800*, vol. 1., red. Elisabeth Møller Jensen, Eva Hættner Aurelius & Anne-Marie Mai, Höganäs 1993, s. 11.
- 80 Jfr Anna Williams, ”Aldrig mer sig lik. Om mottagandet i Sverige av Nordisk Kvinnolitteraturhistoria”, *Kvindelitteraturhistorie på nettet*, <https://nordicwomensliterature.net/se/om-det-tryckta-verket/aldrig-mer-sig-lik/> (27.5.2022).
- 81 Maria Karlsson, ”Vad tycks om Nordisk kvinnolitteraturhistoria? De fyra första banden recenserar ur ett mottagarperspektiv”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1998:3–4, s. 148.
- 82 Betydelsen som *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* (1993–1998) har haft för litteraturhistorieskrivningen i Skandinavien behandlas i Berglunds avhandling: Maria M. Berglund, *Värv och verk, förnyelse och tradition i Nordisk kvinnolitteraturhistoria från tillkomst till tryckt bok*, Karlstad 2013.
- 83 Elisabeth Møller Jensen, Eva Hættner Aurelius & Anne-Marie Mai, s. 11.
- 84 *Skandinavische Literaturgeschichte*, första uppl., red. Jürg Glauser, Stuttgart 2006, s. XV.
- 85 *Ibid.*, s. XV.
- 86 Rubriksättningar som: ”Den Menschen neu erfinden: Subjekt- und Liebeskonzept” (Glauser 2006, s. 157), ”Literatur und die Codierung von Intimität” (s. 163), ”Die Diskursivierung des Neuen” (s. 189) och ”Imaginierte Nationen, imaginierte Fremdwelten” (s. 173) är exempel på hur olika nyckelord inom humaniora (”koncept”, ”kodifiering”, ”diskurs”, ”imaginära” med mera) används för att ge texterna en större litteraturvetenskaplig prägel. När en anspelning görs på en viss litterär epok som ”Goldenes Zeitalter und Morgenröte der Literatur” (s. 131) låter man inte romantikens språkbruk stå okommenterat (som hos Lönnroth/Delblanc) utan nyanserar bilden med en litteraturvetenskaplig kommentar i underrubriken: ”Ursprungsmythen der Romantik”.
- 87 Debatter kring litteraturhistorieskrivning har förts i olika omgångar i Tyskland sedan åtminstone 1970-talet, vilket resulterat i en mängd publicerade samlingsverk, exempelvis: *Kontroversen, alte und neue. Akten des VII. Internationalen Germanisten-Kongresses, Göttingen 1985*; *Historische und aktuelle Konzepte der Literaturgeschichte*.

- Zwei Königkinder? Zum Verhältnis von Literatur und Literaturwissenschaft*, red. Wilhelm Vosskamp & Eberhard Lämmert, Göttingen 1985; *Pioniere, Schulen, Pluralismus. Studien zu Geschichte und Theorie der Literaturwissenschaft*, red. Wilfried Barner, Berlin 1997; *Nach der Sozialgeschichte. Konzepte für eine Literaturwissenschaft zwischen historischer Anthropologie, Kulturgeschichte und Medientheorie*, red. Martin Huber & Gerhard Lauer, Tübingen 2000; samt *Literaturgeschichte. Theorien, Modelle, Praktiken*, red. Matthias Buschmeier et al., Berlin 2014. Även en tyskspråkig konferens kring nordisk litteraturhistorieskrivning anordnades 1980: *Die nordischen Literaturen als Gegenstand der Literaturgeschichtsschreibung. Beiträge zur 13. Studienkonferenz der Internationalen Assoziation für Skandinavische Studien (IASS) 10.–16. August 1980 an der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald*, red. Gabriele Bien & Horst Sokoll, Rostock 1982.
- 88 *Nordic Literature. A Comparative History. Spatial Nodes*, vol 1, red. Thomas A. DuBois, Dan Ringgard et al., Amsterdam 2017.
- 89 Achim Geisenhanslüke, Ernst Osterkamp, Joseph Vogl, ”Statements und Diskussion. Literaturgeschichte nach dem Ende der Theorie?”, *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*, 2011:2, s. 430.
- 90 Anne-Marie Mai, ”At gentænke litteraturhistorien uden facitlister og fine fornemmelser”, *Dansk Noter*, 2014:1, s. 22.
- 91 Perkins 1992, s. 17.
- 92 Geisenhanslüke et al., 2011, s. 430.
- 93 *A New History of German Literature*, red. David E. Wellbery, Cambridge, Mass. 2004, s. xxvii.
- 94 I Säfves litteraturhistoria är kapiteln likt postmodernistiska *A New History of French Literature* (1989) och *A New History of German Literature* (2004) indelade årsvis (från 1541 fram till 2012) med fragmentariska kommentarer till olika litteraturhistoriska händelser – med fokus på olika fritänkare som Säfve identifierar genom svensk litteraturhistoria.
- 95 Buschmeier 2014, s. 27.
- 96 Ibid.
- 97 Jfr Mai 2014, s. 20.
- 98 Jfr Anne-Marie Mai, *Hvor litteraturen finder sted. Længslens tidsaldre 1800–1900. Bidrag til dansk litteraturs historie, Bind 2*, Köpenhamn 2010, s. 215.
- 99 Mai 2014, s. 22.
- 100 Jfr ibid., s. 18–22. Jfr även Mai 2010, s. 212–215.
- 101 I Danmark har ett flertal samlingsverk kring temat litteraturhistorieskrivning getts ut, bl.a. *Litteraturhistoriografi*, red. Svend Erik Larsen & Mad Rosendahl Thomsen, Århus 2005 och *Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning*, 2 vol., red. Per Dahl & Torill Steinfeld, Köpenhamn 2002. Även betydande grundforskning har gjorts: Flemming Conrad, *Smagen og det nationale. Studier i dansk litteraturhistorieskrivning 1800–1861*, Köpenhamn 1996 och Flemming Conrad, *For læg og lærd, Studier i dansk litteraturhistorieskrivning 1862–ca.1920*, Köpenhamn 2006.

ABSTRACT

Viking Peterson, Department of Culture and Aesthetics, Stockholm University

"Every Age Demands Its Own Literary History": Theoretical Adaptation and Self-Reflection in the Writing of Literary History in Sweden ("Var tid kräver sin litteraturhistoria". Litteraturteoretisk anpassning och självreflektion inom modern svensk litteraturhistorieskrivning)

The supposed end of literary history was announced as early as the 1970s, and since then there has been a debate about the possibility of writing literary history to adapt to modern literary studies. The purpose of this article is to analyse how a literary theoretical adaptation and self-reflection was designed in a number of handbooks in Swedish literary history from 1987 to 1996. Against the background of literary historiography problems, as formulated by René Wellek, Roland Barthes and Hans Robert Jauss, among others, handbooks relate to the criticism that was directed towards the writing of literary history.

The study is based on Lönnroth / Delblanc, Olsson / Algulin and Göran Hägg's handbooks in Swedish literary history and mainly analyses the paratexts in handbooks such as preface, postscripts and headings, but poetological and ideological outlines are also examined to determine developmental directions in Swedish literary historiography. The article shows an increased awareness of the problems of literary historiography and that different ambitions for renewal of the genre can be found in the handbooks. A stripped-down narrative, increased literacy in the literary-historical presentation and an open subjectivity regarding the literary texts are some of the most important tendencies that the article highlights.

An overview also outlines the development of Swedish literary historiography after the publication of the latest handbooks with a national perspective. Both regional and Nordic perspectives complement the picture of Swedish literary history and highlight the literary theoretical reflection on literary historiography. The article concludes with a discussion of a possible future for literary historiography and the ways in which the genre can continue to be relevant to literary studies.

Keywords: literary historiography, literary studies, Olsson/Algulin, Delblanc/Lönnroth